

MILYEN JÓ LENNE NEM ÜTNI VISSZA

*Mikor nagyokat ütnek rajtunk,
Milyen jó lenne nem ütni vissza
Se kézzel, se szóval,
Világítani a napvilággal,
Elaltatni az éjszakával,
Szólni a gyávaság szavával,
De sose ütni vissza.*

*Lelkeimmel pörölnöm kéne
S élvén is vagyok most a béke.*

*Kristály patakvíz folydogál
Gyémántos medrű ereimben.*

*Szelid fényesség az ingem
És béke, béke mindenütt,*

Pedig csak én élek vele!...

Fölemelnek a napsugarak,

Isten megcsókolja minden arcom

És nagy, rakott szekerek indulnak belőlem

A pusztaság fele.

(József Attila 1924. júl. 10.)

XXIX. évfolyam 9. szám 2022. szeptember

Bulányi Gy.: Azért a számláló se kutya	5112
Máté-Tóth A.: Hallgató Egyház	5113
Gromon A.: Alázat vagy...?	5117
Schanda B.: Pillanatfelvétel...	5119
Simonyi B.: A jövő Bokra	5121
Farkas I.: Van-e lelki ismeretem?	5123
Ercsényi A.: Halász Endre élete	5124
Haraszti M.: Nem ütni és nem visszaütni	5128
Király I.: Elegem van...	5134
Merza J.: Dunánál	5135
Király I.: Jézusra épülően, másként	5136
Bulányi Gy.: Erzsike	5140
Habos L.: VERSEK	5141

*«Az emberi elköteleződés folyóirata – családként,
nemzetünkért, mindenkiért – Isten Országá megvalósulásáért.»*
Flérhetőség: koinonia.tarsak@gmail.com

BULÁNYI GYÖRGY

AZÉRT A SZÁMLÁLÓ SE KUTYA...

Azt hiszem, hogy a különböző számlálókat vallók nehezebben tudnak együttműködni, mint azok, akiknek közös a számlálójuk. Azt hiszem, hogy azok, akik együttműködnek, könnyebben tudják egymást szeretni, mint akik nem imádkoznak együtt. Azt hiszem, hogy akik nem szeretik egymást, kevesebb sikerrel építhetnek szeretettársadalmat, mint akik szeretik egymást. Azt hiszem mindezeknek a következtében, hogy bizony nem hatod rendű vagy még jelentéktelenebb, hogy a Bokorban hányféle számláló vallunk. Minél színesebb és szelesebb a számláló-paletánk, annál kevésbé vagyunk hatékonyak.

Azt hiszem, hogy ez a tétel igaz. A "közösnevező" annyit jelent, hogy az emberiség egésze békén elfér rajta, akármennyire különböző számlálókat is valljon a gondolkodástörvényekkel és tapasztalatokkal egyértelműen és mindenkire evidencia erejével hatóan meg nem ismerhető valóságselejtekről. Hiszem, hogy a közösnevező integráló erejű, de úgy gondolom, hogy inkább csak "nagyban" az. Minél kisebb egy közösség, annál inkább igényli a közös

számlálót. Mondok egy analógiát, amely természetesen csak analógia. A baszkok már bent vannak az Európa Közösségben, s nagyon rosszul érzik benne magukat, mert egy "Franciaországba", ill. "Spanyolországba" bele nem integráltak, csak belekényszerítetten örvendhetnek, hogy egy Európa Közösséghez tartoznak még más tizenöt állammal együtt. Az utódállamok magyarságának helyzetén is aligha fog többet könnyíteni a bekerülés, mint a baszkokén. A baszkok örvendezve lennének tagjai az Európa Közösség nevű integrációnak, ha előbb ők maguk állammá integrálhatnák magukat a Pireneusok két oldalán. A nagyhatalmak által fegyvertények alapján megállapított határok addig állnak fenn, amíg nincsenek új fegyvertények... azok pedig sűrűn adódnak.

A másságot lehet tisztelni, talán még megszeretni is lehet. Az azonosban-hasonlóban pedig otthon lehet lenni. Az embernek valahol otthon kell lennie - vette észre Tamási Áron is. Házasságban aligha jó, ha az egyik bigott katolikus, a másik ateista. Kisközösségben aligha jó, ha radikális forradalmár az egyik, a másik pedig fontolva haladó. Egy kisközösség-integrációban, aminő a Regnum vagy a Bokor is, aligha jó, hogy egyikünk nem hisz az örök életben, másikunk pedig "szellemi bűvárként" naponként társalog az odaíti

szellemekkel. Azt hiszem, hogy a másságot tisztelettel elviselhetem, még meg is szerethetem, ha évenként kevésszer kell elviselnem. Minél sűrűbben kell együttlennem ezzel a mássággal, annál nehezebb próbák elé állítódik szeretetképességem, azaz hogy én, saját magam.

A fent mondottak vagy úgy vannak a valóságban, ahogy leírtam, vagy nem. Elképzelhető, hogy valaki abban látja a Bokor hivatását, hogy kicsiben mutassa meg az emberiség egészének (sok-sok számlálóknak) egybeintegrálhatóságát. A puding próbája az evés. Ha a másságokra épülő házasságok, kiközösségek, mozgalmak hatékonyabbnak bizonyulnak, mint a hasonlóságok alapján építkező megfelelők - ez eldönti a kérdést. Addig is, amíg ez eldől, a különbözőségeknek meg kell mutatniuk, hogy éppen a közösnevező következtében e különbözőségeket hordozó személyek képesek-e békésen egymás mellett élni házasságban, kisközösségekben, Bokorban.

Kinek-kinek a maga számlálója drága kincs és drágagyöngy lehet, melynek szépségéről-értékéről mélyen meg van győződve, s nagy-nagy örömeiben, hogy e kincsre rátalált, szeretné másokkal is, testvéreivel elfogadtatni, hogy azok is örvendezzenek... S mi történik? Csak annyi, hogy e testvérek nemhogy visszaadják a tökgyalut, de nemegyszer el se kéri, haza se viszik magukkal a felkínált új számlálót. Minek következtében kész a lélektani helyzet arra, hogy sérüljön a boldogítani akaró, s hogy lélektanilag elhibázott lépésekkel próbálja meggyőzni a vonakodót vonakodásának helytelen voltáról... és sérüljön a boldogítani akart testvér is.

A "történelmi egyházak" fogalmával szembenáll a "szekták" fogalma. Különbözőségük egyetlen tényezőjéről mondanék valamit. A történelmi egyházaknak módjuk volt hittudományt fejleszteniök. Főiskoláikon, egyetemeiken külön tanszék, ill. tanszékek foglalkoznak a filozófiai alapvetéssel, amely megtanítja, minek az elfogadását lehet megkövetelni az embertől a gondolkodástörvények alapján, s mit nem lehet az ész nevében elfogadtatni. Külön tanszék - a fundamentálteológiai - igazolja azokat az ismeretforrásokat, amelyeket a szaktudományok nem szállítanak, amelyeket a filozófia nem igazol, s amelyek a hit forrásai, aminők - a mi vallásunk esetében - a szentírás, a szenthagyomány, valamint a tanítóhivatali előterjesztések. Ezek anyagát újabb külön-külön tanszék, tanszékek ismertetik, a fundamentálteológia csak azt igazolja, hogy az említett források megbízhatóságáért maga az Isten szavatol. S csak ezek után kaphatnak szót az ún. dogmatikai tanszékek, amelyek kifejtik tételesen egy-egy vallás, pl. a mi katolikus vallásunk részletezett hinnivalóit.

Mindezt azért mondom el, hogy nyilvánvalók lehessenek az alábbi megállapítások. Egy valaminő számlálóban nevelkedtünk. Sokáig elhessegettük

magunktól még a gondolatát is annak, hogy egyházunk hittartalmaiból valami nem volna igaz. Aztán így vagy úgy 12 vagy 18 vagy még több féléven át végig mentünk a fentebb felsorolt stúdiumokon, s jutottunk el mára oda, ahova eljutottunk. Nagyjából oda, hogy aligha lehet biztos és Isten nevében kötelező megállapításokat tenni a meg nem tapasztalható valóságszeletekről. Oda, hogy a Jóisten nem egy adott vallási gyülekezet hivatalosan elfogadott legutolsó kátéjának felmondását és elhívését fogja számonkérni tőlünk találkozásunkkor, hanem bármely számláló akceptálódik részéről, ha a Mt 25-ben leírtakban vétkeseknek nem találhatunk. Ezek után: ahhoz, hogy én váltani tudjak valami lényegében másra, mint amiben nevelkedtem, az engem új utakra hívogató felbarátomnak-testvéremnek bizony nehéz munkát kell végeznie. Meg kell mutatnia, hogy a maga brosúrájának számomra új tételeiből mi az, ami filozófiai nyilvánvalóság a gondolkodástörvények erejében. Utána át kell vinnie a maga hitforrásait bemutató tanszékekre. Majd a fundamentálteológiájával igazolnia kell eme ismeretforrások kétségtelenül isteni eredetét. Utána tudok majd kezdeni figyelni egy ilyen alapokon felépült rendszerezésre. Rendszerezésre, amely egymásból folyamatosan következőknek tudja a maga - számomra új s ezért idegennek is tetsző - hitrendszerét.

Persze lehetséges más utat is járni: meglátni és megszeretni, ilyenkor estleg csupán egy pillanat műve... Ilyesmire is lehetséges, bár aligha mindenki számára.

Jó lenne, ha különböző számlálók mellett is tudnók szeretni egymást. Jó lenne, ha különböző számlálók mellett is tudnánk jól együtt imádkozni. Jó lenne, ha különböző számlálók mellett is tudnánk együttthalászni embereket az Isten Országá számára.

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

HALLGATÓ EGYHÁZ

Módszertani megjegyzések

Mielőtt rátérnék a hallgató egyház típusainak elemzésére, szükségesnek látom, hogy az egyházi múlttal kapcsolatos vizsgálódások módszertanáról mondjak néhány olyan szempontot, amelyek az elmúlt húsz év alatt szűrődtek le bennem, melynek során e témáról a magam gondolkodása is némiképpen átalakult.

„Alkotó értelmiség”

Alapvető ismeretelméleti tétel, hogy érzékelésünk alkotó természetű. Az ember lát, s ahogyan lát, olyanná válik világa. Ez az alkotó látás nem csupán azt jelenti, hogy valamilyen észleletünket saját előítéleteink, kedvünk, élettörténetünk alapján többé kevésbé a magunk képére és hasonlatosságára alakítjuk. Azt is jelenti, hogy mi magunk választjuk meg rejtőzve izgató világunkból azt, ami számunkra fontos, és olyan

kontúrokat adunk neki, amely a mi arcvonásainkra emlékeztet. Különösen az értelmiségi embernek, aki nem is elsősorban ismereteinek gazdagságával, hanem az ismeretszerzés tényére és sajátosságaira való reflektálásával tünteti ki magát, tehát az értelmiségi embernek kétszeresen is tudnia kell látásának, gondolkodásának és beszédének alkotó jellegéről. Egyrészt az ismeret természetének tudása miatt, másrészt az ebből fakadó felelősség miatt. Számára minden alkotó megismerés etikai, erkölcsi természetű – akkor is, ha fizikusként az anyag részecskéinek energiáira bukkan, ha vegyészként az élet törekeny titkát kutatja, vagy ha társadalomkutatóként az együttélés és a kommunikáció vonulatait tárja fel.

„Egy csónakban”

Akik hasonló kérdésekkel foglalkoznak, egy közösségbe tartoznak, egy csónakban eveznek. Elsősorban azért, mert közös téma közös alkotói. Ez a fundamentális közösség akkor is létezik, ha egyébként az adott jelenségekkel foglalkozók alapállása vagy aktuális véleménye akár jelentősen is eltér egymástól. Ebben a közös szellemi térben, legyen az bármely nagy feszültséggel is töltött, az értelmiségi annak is tudatában van, hogy nem csak elmélkedő társaival fogja őt közösségbe az értelmiségi mivolt episztemológiai és etikai dimenziója, hanem a vizsgált tárggyal való alapvető rokonsága soha nem teheti teljességgel kívülállóvá. Ahogyan az emberről szóló filozófiai reflexió mindig szól magáról a filozófusról, a társadalomról szóló a társadalomkutatóról, úgy mutatja be a vallásról, egyházakról diskurálókat a vizsgált tárgy. Könnyű lenne az objektivitás biztonságát nyújtó távolságtartása révén megmenekülni a megérintődés sebző közelségétől, s az alkotó elmének akár meg is bocsátható, ha visszariad attól, amit felismer, ám a megismerésre való reflexió második lépésében már tudomásul kell vennie, hozzá tartozik alkotásához, s a látás bátorsága után az összetartozás vállalásának még nagyobb bátorságot igénylő, súlyos feladata elé kerül.

Megközelítések

A múlt és az egyházak összefüggéseinek vizsgálatánál az egyházi felelősség oldaláról közelíteni természetes és jogos szempont, hiszen az egyházak öndefiníciójuk szerint a megváltás kiemelt hírnökei, az emberért porig hajolt Isten irgalmának közösségi tanúi. A kereszténység válasza a bűnre a megváltás és az ebből fakadó megbocsátás. A keresztény tanúságtétel hitelének és hatékonyságának kulcsa a megváltásba vett hit tanúsítása, amely másképpen nem is történhet, mint a saját bűnök feltárásával és az isteni irgalom erejéből véghezvitt folyamatos megtéréssel és állandó reformmal. Az alkotó értelmiségi közösségről, intellektuális és erkölcsi felelősségéről mondtak értelmében az egyházi magatartás, még inkább az egyházi bűnök vizsgálóinak le kell számolniuk saját objektivitásukkal. Miközben a tudományosság egzak

igényeinek törekednek megfelelni, aközben saját érintettségük hermeneutikai következményeiről is számot kell adniuk. Az egyházi múlt kritikus feltárásának igénye, ennek az igénynek artikulálása, részleges kielégítése és az ezzel kapcsolatos elégedetlenség kifejezése megalkotott diskurzus, amely közös térbe fogja az összes szereplőt: az egykori ügynököt mai elemzőjével, a naivat a felvilágosulttal, a megrendültet a kárörvendővel. A kritikus elemzőtől önkritikát vár a megjelölt téma, ugyanúgy mint a megkritizálttól az elemzések eredménye. Az egyházban a történelmi bűnök tematikája elsősorban a hit terében értelmezendő, s csak másodsorban, ennek kifejezéseként a társadalmi nyilvánosság agóráin. A kritikus elemzőnek ismernie kell és el kell fogadnia a hit e viszonylag rejtett terét, amelyet az egyházi hagyomány önreflexiója teremtett. Ugyanakkor az egyház tagjai és hivatalviselői számára a hit tere nem védvár, amely menedéket adna a kritika nyilaitól, és nem felmentés a társadalmi tanúságtétel kötelezettsége alól, hanem épphogy megalapozza és inspirálja az irgalom Istenébe vetett hit megvallását.

Három némaság

Az egyházak sokak véleménye szerint tartoznak még megszólalni múltjuk bűneiről, bár nem állítható rólok, hogy teljes némaságba burkolódtak volna idáig. Mégis érdemes talán az egyházak hallgatását finom vonásokkal és pasztell árnyalatokkal megfesteni. Háromféle némaságot látni, melyek egyszerre vannak jelen, s melyek a távolról közelítőnek akár egyformának is tűnhetnek. Az első az elnémított egyház története, amely köztudottan az ötvenes évek elnémított társadalmának egyik vetülete. Az egyház még hiánytalanul őrizte hitvallását, teológiai és pasztorális fegyverzetét, ám a politikai intézkedések és eljárások totális igénnyel némították el. A második a hallgató egyház, amelynek már lehetősége lenne megszólalni, de nem él vele, vagy azért, mert nem látja elérkezettnek az időt, vagy azért – talán ez az általánosabb – nem találja szavait, esetleg elfeledte azokat. Végül, a keresztény hagyomány ismer egyfajta egyházi titoktartást, az arkanum fegyelmet, amelyre a legszentebb történet eltakaró ikonosztázok emlékeztetnek, s amely a meglett mondanivalót csak a beavatottaknak közölheti, s amely a nyilvánosság ricsájában üzenet azoknak, akik a lényegekhöz közelebb, a szentbe beljebb kívánnak lépni. Ezt a hallgató egyházat az arkanum egyháza kifejezéssel jelöljük.

Elnémított egyház

Megszakított átmenet A kommunista hatalomátvétel olyan társadalomban kaparintotta meg a hatalmat, amelyet a megkésett modernizáció jellemzett már egy évszázada, benne a katolikus kereszténység kétharmados többségével, az egyházi méltóságok felsőházi tagságával, ugyanakkor a közoktatás, az egészségügy és a civil társadalom legnagyobb részének

fenntartásával. Két gondolatkör fémjelezte az egyház társadalmi, politikai és kulturális jelenlétét. Egy tradicionálisnak mondható, amely a kereszténységben, annak erős politikai és kulturális dominanciájában látta a társadalom, végső soron az ember boldogulásának letéteményesét. S egy másik, amely a szekularizáció európai folyamatait látván új szavakat és új modelleket igényelt az egyháztól. A teológiában már a háború előtt kísérletek zajlottak a zárt neo-skolasztikus és ultramontán gondolati rendszer megnyitására, s a kritikus szociális érzékenység elméleti beépítésére. A hagyomány-centrikus és a személy-centrikus alapállás akadémikus vitáit azonban egyre inkább elnyomta a masírozó katonai egységek ütemes csizmadobogása, a feltépett ajtók csattanása és a nyilvános hangszórókból ordító primitív csasztuskák rémítő zaja. Leegyszerűsítőnek tűnik a hatalomátvétel előtti pillanat magyar társadalmára egységesként tekinteni, amint a „Köztes-Európa” más társadalmaira is. Kézenfekvőn adódik Ausztriára nézni, ahol semleges államban az ausztromarxizmus tíz esztendő után kifulladt és adott ugyan lendületet a szociáldemokrata irányzatoknak, de nem tette lehetetlenné a társadalmi víziók heves vitáit, amelyek kihatottak a politikai cselekvésre és modellalkotásra és ami a legfontosabb: nem akasztották meg a szerves társadalomejlődést. A totális diktatúra ezzel szemben az egész társadalmat torzóvá tette, ha annak bármely szeletére kérdezzük egy torzó darabját vizsgáljuk, s tudnunk kell, hogy részeinek működésképtelensége elsősorban az egész tönkretételével magyarázandó.

Az elnémités hatékony eszközei

Bőséges és egyre bővülő egyháztörténeti források állnak a múltat kutatók rendelkezésére, melyek hűségéről és árulásról szólnak, s melyek korszakhoz illő árnyalt elemzése komoly szakmai kihívás. Egyben az igényes szakemberek egyet értenek, nem csupán kétféle embertípus és kétféle stratégia jellemezte az adott kor hívóinak viszonyát a vallásellenes hatalomhoz. Az életutak színesek, összetettek, s a hűség és hűtlenség határa olyan mint az országok közötti zöld határ: tele árnyakkal, tövises bozóttal, s a lopakodó nem mindig tudja, milyen irányban halad. Nem csak a keresztényeket és zsidókat, hanem az egész társadalmat sikerült néhány év leforgása alatt tapsviharokba, szovjet indulókba, zajos felvonulásokba némítani. Ismerjük az eszközöket, a püspöki kar deportálását, a szerzetesek deportálását, a koncepciós papi pereket, az egyetemi felvételtől való kirekesztést, a pedagógusok állásvesztését, a szülők folyamatos zaklatását hittanbeíratások előtt, hosszú a sor.

Mondhatjuk, hogy a Köztes Európában a kelet-németek és a csehszlovákok rosszabbul jártak, a lengyelek és a horvátok jobban. De minden kutatási eredmény azt látszik bizonyítani, hogy sokban sikerrel járt a totális mobilizációs program. Egy egész kulturális régió

társadalmi fejlődését legalább két nemzedékre sikerült megakasztania; sikerült a nemes értékekbe vetett hitet kinevetni, a szolidaritást és felelősségvállalást az úgynevezett önépítés karrierlogikájára cserélni. Ez a legmeghatározóbb öröksége az ú. n. „elmúlt negyven évnek”. Ez az öröksége a magyar társadalomnak, ezzel kell megbirkózni, ennek közegében lehet megfelelően feltenni a felelősség kérdését.

Személyes drámák és kifáradás

Az ijedség éberré tesz, a félelem fásulttá. Ebben a hosszú korszakban – különösen annak első szakaszában – a társadalom komoly része folyamatos félelemben élt, amely csak a 80-as években vált egyre kevésbé indokolttá, de addigra rutinizálódott az óvatosság. A személyes élettörténeteket hallgatván kirajzolódik, hogyan tompultak el egyre a belső disszonanciák, s az önvád és önfelmentés feszültségét hogyan kezelték sokan az „ez van, ezt kell szeretni” lakonikus egykedvűségével. Miközben a társadalmi vonulatokat figyeljük, a személyes élettörténetek tanítanak meg igazán az óvatos nyilatkozatokra és az elhamarkodott ítéletek kerülésére. Egészségkutatók kimutatták, hogy létezik egy kelet-európai egészségparadoxon, amelynek jellemzői közé éppen az imént említettek közül fakadó alacsony szintű ellenálló képességet sorolják, s a gazdagon dokumentált kutatási eredmények kimutatják, hogy sajnos csak ritkán igaz az ismert mondás: palma sub pondere crescit.

Hallgató -Ecclesia discens

A hallgató egyház (ecclesia discens) a katolikus és az anglikán teológiában szembeállítva a tanító egyházzal (ecclesia docens) eredetileg azon az egyházképen nyugodott, miszerint a püspökök az apostolok utódai, akiknek az a küldetése, hogy menjenek szét az egész világra és tanítsák az összes nemzetet. Az egyház ebben az értelemben tanító, s egyben hallgató, tanuló egyház, mert hallgatja az Evangéliumot. A hagyományos szembeállítás azonban új értelmet kapott a II. vatikáni zsinatot követő egyháztani szakirodalomban, amely az egész egyház közösségét tekintette tanítónak és tanulónak egyaránt, s nem a hierarchiát tanítónak és mindenki mást tanulónak. A kommunizmus korszakába érkező egyház teológiája erőteljesen püspök és papcentrikus volt, s a hívek felelőssége hangsúlyárnyékban maradt. Az egyházüldözés idején a keleti blokk országokban általában egy sorsra jutott a pásztor és nyája, amely alapján a keresztény közösségekben a gyakorlat mintegy megelőzte a zsinat jóváhagyó tanítását a közösségi egyházzal. A hagyományos felosztásnak lett, illetve lehetett fontos egyházvédő szerepe is, miszerint a pásztorok védték védhették a rájuk bízottakat. Úgy tudni, hogy egyedül az NDK katolikus püspöki kara szögezte le egyik határozatában, hogy az állami hatóságokkal csak a püspökök tárgyalhatnak, s ezzel az állam felé hallgatásra intette a papokat és a laikusokat,

kizárólagosan magára vállalván az egyházpolitikai tárgyalásokat. A többi országban azonban nem került sor ilyen tartalmú rendelkezésekre, így az egyház tagjai magukra maradtak annak eldöntésében, hogy mikor és hogyan szólalnak meg, ha egyáltalán.

Mára ezekben az országokban furcsa módon az egész egyház ecclesia discensnek mutatkozik, minthogy a társadalmi diskurzusban sem a vezetők sem a vezetettek nem vesznek részt olyan mértékben, hogy ne lehessen hangjukat hallatlanra venni. Igaz ugyan, hogy a legfrissebb kutatások szerint tizennégy volt szocialista ország megkérdezettjeinek fele úgy vélekedett, hogy az egyházak éppen annyiszor emelik fel szavukat, amennyiszer szükséges, ám a válaszolók döntő többsége már az egyházüldözés korszakában nőtt fel, a kényszerből hallgató egyház számukra természetes. Ha a pártpolitikai vagy privát morális magatartásra vonatkozó nyilvános megszólalásaikat nem erősítené fel a kritikusok bosszús zsi bongása, úgy tűnének, mintha meg sem szólaltak volna.

Az áldozat játsz mája

Ki vitathatná, aki csak egy kicsit is belepillantott a II. világháborút követő évtizedek kelet-közép-európai vallás- és egyháztörténetébe, hogy a hívők közössége kiemelt célpontja volt az új hatalomnak. Részben azért is, mert ezekben az egyházakban látták az előző rendszer kulturális és politikai oszlopait. Minthogy egészen – az ismert kifejezéssel élve – totálisan új épületet akartak emelni, a régit földig kellett rombolni. A társadalom egésze legalább is nagy része vesztese volt ennek a folyamatnak, talán nem túlzás állítani, hogy a legfőbb ellenségnek látott és mint ilyen elbánt egyházaknak a leginkább van történelmi joga arra, hogy áldozatként értelmezze magát. Ez a legerőteljesebb és legáltalánosabb hivatkozási és helyzetértelmezési alap mind a mai napig.

Ugyanakkor az áldozat szerepnek van egy önvédő és önfelmentő aspektusa is. Aki áldozat az nem vétkes. A magyarországi vallási közösségek közösek ennek a szerepnek a viselésében. Különböző hivatkozási alapokra támaszkodva veszik körül magukat az áldozatszerep védőbástyáival. A keresztény egyházakat a háború utáni sorsuk menti fel a társadalmi felelősség alól, a zsidó hitközségeket a háború előtti borzalom. Miközben bármely vallási közösség szellemiségének kiválóságai között nem nehéz találni olyan elméket, akik a legrettenetesebb sors terhe alatt görnyedve sem mondanak le erkölcsi integritásukról és kiteszik magukat a bűntudat fájdalomnak, mert ebben látják megőrizhetőnek az embermivolt lényegi elemét, a vágóhídra terelt állaténál is szörnyűbb úton. De a többség, a vezetők és vezetettek között egyaránt, mégis az áldozati státus logikája mentén ért és érvel.

Disciplina arcani

A disciplina arcani a Konstantin előtti egyházüldözés korszakának szabálya, amely arról rendelkezett, hogy a

hit mélyebb titkait a pogányok számára nem szabad egyszerre felfedni, hanem fokozatosan kell őket bevezetni, amit misztagógiának neveztek. Az V-VI. századra, amikor a kereszténység már beilleszkedett államvallássá lett a birodalomban ez a szabály eredeti formájában értelmét veszítette, s átalakult a katekumenekkel és a pogányokkal való bánásmódban a fokozatosság irányelvévé. A nyilvánosság modernkori paradigmaticus változása olyan kommunikációs teret hozott létre, amelyben a disciplina arcani ismét megtelik értelmező jelentéssel. Amint a véres egyházüldözések idején értelme volt a titoktartásnak, úgy a mai agyonbeszél harsogó nyilvánosság viszonyai közepette is komoly funkciója és üzenete lehet a tudatosan vállalt hallgatásnak. Találón fejezi ki Bonhoeffer: Az arkanum szabály társadalmi kommunikáció nélkül gettó, a társadalmi nyilvánosság arkanum fegyelem nélkül pedig bulvár.

A múlttal való egyházi szembenézés tényei és folyamatai és ezek nyilvánosság előtti megjelenítése nem járnak ma együtt, amelynek egyik oka lehet éppen ez a bulvárkerülő fegyelmezettség. Az egyházak folyamatosan törekszenek arra, hogy belső nyilvánosságot teremtsenek, s ebben érleljék meg a külső nyilvánossághoz szóló mondanivalóikat. A sajtó szemfüles paparazziai, akik az eladható sztori oltárán szakmai öntudattal áldoznak fel személyeket, családokat, bármit csak alátámasztják az egyházak aggodalmait. Sokaknak sikerült övéik bensőséges körében számot vetni múltjukkal, és lezárni ezt a témát. A cseh püspöki kar körlevélben szólította fel a papokat, hogy saját püspökük előtt jelenjenek meg, adjanak számot az elmúlt korszakban játszott szerepükről, s egyezzenek meg. Ezekből a beszélgetésekből szinte semmi nem került nyilvánosságra és a cseh katolikusok mondhatják, hogy túl vannak a múlttal való elszámolás nehéz korszakán. Magyar papi ügynőkök közül is sokan törekedtek híveik, egyházmegyéjük, baráti körük előtt tisztázni múltjukat, de a nyilvánosság elől elzárkóztak. Lebuktatásuk érdekes volt, a kiengesztelődés nyilvánosságra hozását nem igényelték.

Az ige sorsa

A háromféle hallgatás leírásában az egyház és a társadalom közötti viszonyra figyeltünk. Szükséges azonban az egyháznak a rá bízott ígéhez, a hitvalláshoz és annak folyamatosan megújuló megfogalmazásához való viszonyát is tárgyalni. Az egyháztörténet minden korszakára nézve megállapítható, hogy a pasztorális krízis mögött ott található a hit krízise. Kelet-Közép-Európában az elnémított egyház még őrizte a háború előtti korszak teológiáját, s alkalmazta a fennálló viszonyok értelmezésére. A totális diktatúra azonban a hit értelmezésének a kereteit is radikálisan megváltoztatta és sajátosan kontraszelektív felsőoktatási politikával elérte, hogy a teológiai élet tudományossága felfüggesztődjék. Sem a teológia művelői, sem a teológia művelés keretei nem voltak

alkalmasak arra, hogy a kor igényeinek megfelelő módon segítsék a hitértelmezés munkáját. A hallgató egyház korszakában lassan elveszítette relevanciáját a korábbi teológiai rendszer, s a II.vatikáni zsinatot követő teológiai impulzusoktól elvágva egy közepes szintű, vízióhiányos teológia vált általánossá.

A néhol felbukkant igényes és ihletett inspirációk szakmai vitájára sem volt lehetőség, bár az egyház bizonyos félhivatalos rétegeit ezek máig hatóan befolyásolták. Ez az a teológiai közeg, amelyben a mai egyházi vezetők és keresztény értelmiségiek nevelődtek. A rendszerváltást követően részben sok minden maradt a régiben, részben tapasztalhatjuk a korábbi korszak teológiájának lassú kivérzését. Ám a magas szintű elsősorban a jó külföldi egyetemeken tanult teológia még beleütközik a korábbi korszak hitbizományainak gátjába, de még inkább belevész egyfajta antiintellektuális spiritualizmus kódéba.

Következtetések

A hallgatást, bármilyen is legyen az, a misztikára való bátorság törheti meg. Belülről oldódik, bármely külső körülmény között. Ma még a háromféle hallgatás fátylát – sietős türelmetlenséggel, vagy irgalmas óvatossággal – félrehajtva a hit töredékeit őrző aggodalommal találkozunk. Ez, első sorban és végső soron az egyházi múlt diskurzusának valódi témája. Ennek tudomásulvétele vár a témában érintettekre és a szó legtágabb értelmében véve érdekeltekre, s ennek értelmezési erőterében vethetők fel adekvátan a múlt tényei és összefüggései.

2008

GROMON ANDRÁS

ALÁZAT – VAGY TÚLLÉPÉS A TISZTESSÉGETIKÁN?

(Lk 17,7-10)

(7) „Ki az közületek, aki azt mondja szántó-vető vagy legeltető rabszolgájának, amikor az bejön a mezőről: »Azonnal gyere, és telepedj asztalhoz!«, (8) és nem azt mondja inkább neki: »Készíts nekem valamit vacsorára, gyűrd fel a ruhádat, és szolgálj ki engem, amíg eszem és iszom, és azután eszel és iszol te!«? (9) Talán hálás lesz a rabszolgának, hogy megtette mindazt, amit megparancsolt neki? (10) Így ti is, ha megtettetek mindent, amit Isten megparancsolt nektek, mondjátok ezt: »Átlagos rabszolgák vagyunk. Csak azt tettük meg, amivel tartoztunk.«”

Az „egyszerű hívők” bibliaolvasása során, a prédikációkban és a biblikus szakirodalomban egyaránt a leggyakrabban meg nem értettek vagy félreértettek közé tartozik ez a példázat. Úgy tartják, hogy általa az alázat gyakorlására szólít fel Jézus („Ha minden parancsot teljesítettünk is, tartsuk magunkat haszontalan szolgáknak”), vagy jobbik esetben szerénységre biztat („Legyünk tudatában, hogy sosem

jutunk a szeretetből fakadó feladatok teljesítésének végére”).

Az alábbiakban azt szeretném megmutatni, hogy egészen *másról*, illetve sokkal *többről* van itt szó. Annak érdekében, hogy ez világos lehessen, előzetesen tisztázni kell egy értelmezésméleti, ill. a fordítással kapcsolatos néhány mozzanatot.

A „Ki az közületek...?” (a görögben *tisz ex hümon*) az Újszövetségben rendszerint olyan kérdő mondatokat, mondhatni „költői kérdéseket” vezet be, amelyekre a természetes válasz egy érzelmelekkel áthatott és nagy hévvel előadott „Lehetetlen! Senki!”, vagy: „Magától értetődik! Mindenki!” Ezért magyarul a legcélszerűbb lenne így fordítani: „El tudjátok képzelni, hogy közületek valaki...?” Ennek a szófordulatnak az evangéliumi előfordulásait (Lk [11,5](#); [11,11](#); [12,25](#); [14,5](#) // Mt 12,11; 14,28; [15,4](#)) megvizsgálva azt tapasztaljuk, hogy vagy közvetlenül, vagy közvetve ([12,25](#); [17,7](#)), de *minden* esetben a kisebbről a nagyobbra következtetés (*a minori ad majus*) eszközével él Jézus, és azt mondja: „Ha már az emberek körében így van ez..., *mennyivel inkább* jellemző Istenre/Istennel kapcsolatosan...” – Úgy tűnik, a Jézus korabeli irodalomban nincs megfelelője ennek a kifejezésnek (csak a prófétáknál található meg itt-ott, de persze nem példázatok bevezetésekként, ld. Iz 42,23; 50,10; Agg 2,3), így aztán könnyen lehetséges, hogy Jézus egészen sajátos megfogalmazásával van dolgunk, vagyis ezt a kifejezést éppoly hitelesen eredetinek tarthatjuk, mint az „ABBA” megszólítást.

Csak a pontosság kedvéért fordítottam a *dulosz-t* „rabszolgának”, noha a valóságban inkább „szolgáról” volt szó. Palesztinában ugyanis sokszor afféle családtaggá vált a rabszolga, mint feltehetően ebben az esetben is, hiszen a szövegösszefüggésből nyilvánvaló, hogy a szóban forgó paraszt csak *egy* szolgát engedhet meg magának: a mezőről fáradtan hazatérve neki kell a házi munkát is ellátnia.

Amit a 10. versben úgy fordítottam, hogy „Isten megparancsolt nektek”, az minden más fordításban így hangzik: „megparancsoltak nektek”, ti. valakik az emberek közül (idegen nyelveken: „megparancsoltatott nektek”, ti. emberek által). Ezekkel szemben az állítom, hogy az eredetiben itt *passivum divinum*mal, azaz Isten nevét körülíró szenvedő igealakokkal van dolgunk. Ezt kell feltételeznünk, jöllehet a 9. és a 10. versben ugyanaz a kifejezés áll: „amik megparancsoltattak” („neki”, ill. „nektek”); de ha a 10. versben is *emberek* által kiadott parancsokról lenne szó, akkor egyrészt a példázat mondanivalója olyan közhely lenne, amiért Jézusnak fölösleges lett volna példázatot mondania, másrészt – és ez a fontosabb – nem valósulna meg a „Ki az közületek...?” kérdéssel bevezetett példázatokra jellemző, a kisebbről a nagyobbra történő következtetés.

Amit ugyancsak a 10. versben „átlagos”-ként fordítottam, az a görögben szó szerint azt jelenti: „használatlan, haszontalan” (és így is áll

gyakorlatilag minden fordításban). Csakhogy a szövegösszefüggés itt (Mt [25,30](#) szövegösszefüggésétől eltérően) azt mutatja, hogy a szóban forgó szolga nagyon is használható és hasznos, ezért erőltetett és értelmetlen lenne a szó szerinti fordítás – még akkor is, ha a szerénységet akarná kifejezni, hiszen ennek a példázatnak a témája nem a helyes önértékelés vagy az alázat, mint például (részben az) a farizeus és a vámos példabeszédének (Lk [18,9-14](#)).

Ha tehát komolyan vesszük a „Ki az közületek...?” kérdéssel bevezetett példázatok jellegzetességeit, illetve azt, hogy a 10. versben Isten nevének körülírásáról van szó, továbbá Jézus tanításának egészében helyezük el a példázatot, akkor világossá válik mondanivalója.

Jézus azt mondja: A rabszolga nem várhat köszönetet, ha megtette a dolgát, azaz ha *csak* annyit tett, amennyi a kötelessége, amennyit megparancsoltak neki. Mai nyelven: a napszámos, a kereskedő, az autószerelő nem várhat el még köszönetet is, ha megkapta a munkabérét. *Mennyivel inkább* érvényes ez az ember és Isten kapcsolatában: Ha csak a kötelességünket, ha *csak* Isten „parancsait” [a „Tízparancsolatot”] *teljesítettük* (mondhatnánk úgy is: ha csak tisztességesen viselkedtünk), *nem várhatunk külön köszönetet Istentől*; mert a parancsok teljesítésével megmaradunk a kötelességek és jogok világában, az igazságosság világában.

Valami mást, *valami többet kell tennünk ahhoz, hogy átlépjünk „Isten világába”*, mondhatjuk úgy is: „Isten országába”: vagyis az Isten elgondolása szerinti magatartás világába, illetve az Istennel alkotott közösségbe. Amíg csak a parancsait teljesítjük, addig úgy viszonyulunk hozzá, mint szolga az urához; de ő nem úr a szó szokványos értelmében (vö. Mk 12,29), hanem „atya” („Abba”, vö. Mt [6,9](#); Lk [6,36](#)), és nem „szolgákat” akar, hanem hogy „fiaivá-lányaivá” váljunk (vö. Mt [5,9](#) és 5,45). A felnőtt fiak-lányok pedig egy jó szülő-gyermek kapcsolatban *nem parancsokat*, kirótt feladatokat teljesítenek (mint a gazdag ifjú vagy a tékozló fiú bátyja: Mk [10,20](#); Lk [15,29](#)), *hanem* apjuk-anyjuk *szándékát*, kedvét keresik, s azzal *belsőleg azonosulva*, de mégis szabadon cselekszenek – „többet” (ahogyan a talentumok példabeszédének első két szolgája: Mt [25,16-17](#); vö. Mt [5,21-22.27-28.33-34.38-39.43-44](#); Mk [10,3-6](#)).

Néhány példával szemléltetve a mondottakat: Parancs, hogy „Ne lopj!”, és parancs az is, hogy „Ne ölj!”. De aki nem lop, vagy nem öl, az még semmi rendkívülit nem tesz, csak egy „jogi” (mondhatnánk: jogos) előírást teljesít. Aki azonban nemcsak nem lop, hanem *még azt is odaadja a rászorulóknak, ami jogosan a sajátja*, az valami „többet” tesz (vö. Mt 5,42a). Aki nemcsak nem öl, hanem meg is bocsát az őt bántónak, és „*odatartja a másik arcát*” (Mt [5,39](#)), azaz valami jót is tesz az ellenségének, azaz valami „többet” tesz. – Egészen világos ez annak a gazdag ifjúnak a történetében, aki azt állítja: „A *parancsokat* mind

megtartottam” (ti. Isten parancsait, a „Tízparancsolatot”). Jézus ezt nem vonja kétségbe; mégis azt feleli: „*Valami még hiányzik neked*. Add oda vagyonodat a szegényeknek” (Mk [10,21](#))! – Hasonlóan világos a talentumokról szóló példabeszéd. Aki elásta a talentumát, nem mehet be az örömlakomára. Hogy-hogy? Hiszen pontosan visszaadta urának, amit tőle kapott! Ez igaz; de semmi „többet” nem tett, *nem kamatoztatta* a talentumot (Mt [25,27](#)); megmaradt a jog, az előírások keretein belül.

A példabeszéd *tanulása/üzenete* végül is egyszerű: Isten részéről csak azoknak „jár ki a köszönet”, Isten csak azokat tessékelteti be „örömlakomájára” (Mt [25,21.23](#)), másképpen: Isten csak azokat fogadhatja magához fiaiként-lányaiként (vö. Mt [5,9.45](#)), még másként: csak azok nyerhetik el a „mennyei kincset” (ld. Mk [10,21!](#)), Isten barátságát, akik olyanokká válnak, mint ő, azaz *többet* tesznek, mint amit a jog vagy a parancsok előírnak, *vagyis „bőven fölülmúlva” az igazságosságot, a tisztességes viselkedésen túl eljutnak az ingyenes, ajándékozó szeretet gyakorlásához* (vö. Mt [5,20!](#)) – hiszen maga Isten is többet tesz, mint amennyi igazságos, például mert fölkelti napját a gonoszokra is, esőt ad a bűnösöknek is (Mt [5,45](#)).

(2021. április 6.)

SCHANDA BEÁTA

PILLANATFELVÉTEL EGY MAI KIBUCRÓL

Szakmai (zenei) utazásaim során sokfelé visz utam. Gyakran azonban a repülőtérről egyenesen egy szállodába visznek, ott alszunk-eszünk-értekezünk, aztán három nap múlva vissza a repülőtérre és irány haza. 1997. őszén azonban izraeli vendéglátónk egy városi szálloda helyett egy galileai kibucban, Ginnegarban rendezte meg a találkozónkat. Így aztán kihasználtam a lehetőséget, hogy kifaggassam az ott élőket a kibuc-mozgalom mai helyzetéről, személyes tapasztalataikról. A három ott-töltött nap során néhány kibucattal és egy-két látogatóval beszélgettem, és így kezdtem nyitva tartani a szememet.

Ami első pillantásra feltűnik: a kibuc rendezett, ápolt, zöld a gyepek, míg kerítésén kívül már kiégett a tű a hat hónapja tartó szárazság miatt. Mindenfelé kigyóznak a közvetlenül a földre csepegtető öntözőcsövek. Szinte „dalolnak” a különböző színben pompázó bougainvilleabokrok. érik a gránátalma, csobog a patakocska, mindenfelé macskák ólálkodnak. A házak általában földszintesek vagy legfeljebb egy-két emeletesek, a bejáratuk előtt lévő zsebkendőnyi kertcskék, teraszok a lakók egyéni ízlését, szokásait tükrözik.

A telep szélén vannak a sorházszerű vendégszobák, mindegyikhez WC és zuhanyozó, szerényen felszerelt konyha tartozik. Itt fogunk lakni. Házigazdánk biztat: nyugodtan hagyjunk mindent a szobában (útlevelet, pénzt is akár), hiszen ez egy kibuc, itt minden biztonságban van.

Bármerre járok, általában mosolygós, stresszmentes emberekkel találkozom. Egyénien, de egyszerűen öltözöttek. Köszönünk, hogy Salom! (Béke!), s ki-ki megy a dolgára. Az óvodában sok a gyerek és sok a vigyázó is. Az öregek kis villanymeghajtású kocsikon közlekednek fel-le a domboldalon. A kisbabáknak „kibuc-babakocsi” jár: kiságyhoz hasonlóan körben rácsos, így jól látják, mi történik körülöttük. Az étkezések a közös étteremben ráérősek, hosszan elcsevegnek az emberek a már üres tálcák és tányérok fölött is. Innivaló (víz, szörp, kávé, tea) korlátlanul áll rendelkezésre. Az uszodát éppen tatarozzák, így a szomszéd kibucba járunk át egy-egy félórát úszni (belépődíj persze nincs).

Ginnegar régi alapítású kibuc: egy arab falu „örökébe lépve” 75 éve – tehát negyed századdal Izrael állam létrejötte előtt! – született. Az öregek még emlékeznek rá, hol álltak sátraik még évtizedekkel az alapítás után is. Ma már csak rendezett kőépületek vannak: sorházak, közös étterem, más közösségi helyiségek, kiszolgáló épületek (mosoda, üzem, raktár stb.).

Az eredeti kibuc-mozgalom teljes vagyonszövetségben, teljes egyenlőségben alapult. Mindenkinek ugyanannyi jutott, mindenki ugyanazt ette, mindenki ugyanúgy öltözködött. Mára ez nagyon megváltozott. Erről tanúskodnak az alábbi beszélgetés-töredékek:

— *Hány fős a ginnegari kibuc?*

— 268 tagunk van, továbbá a gyerekek, a néhány hónapra hozzánk jött önkéntesek és a próbaidősök. Azután akadnak, akik csak bérlőkként élnek a telepen, s számos külső munkást is foglalkoztatunk.

— *Hogyan lehet valaki taggá?*

— 35 – kivételes esetben 40 – éves korig jelentkezhet valaki tagfelvételi kérelemmel. (Nem akarunk öregek otthonává, elfekvővé válni! Mivel fenn kell tartanunk magunkat, lényeges, hogy zömmel aktív korú tagjaink legyenek!) Első lépésként grafológiai és pszichológiai vizsgálatnak vetjük alá a jelentkezőt. Ha ezeknek az eredménye biztató, akkor próbaidőre jön hozzánk előbb három hónapra, azután egy évre. Általában a

korábbi, kinti életét is ellenőrizzük. A próbaidő alatt a jelentkező eldönti, valóban akar-e hozzánk csatlakozni, s a közösség is megismeri, hiszen több munkahelyen is dolgozik, részt vesz a közös programokban. A próbaidő végén szavazás dönt az új tag felvételéről. Nem törekszünk teljes egyetértésre, elég ha a tagok 75 %-a nyilvánít véleményt, s ebből 66 % igenlő.

A „beleszületett” gyerekek itt nőnek fel, a kibuc gondoskodik róluk iskoláztatásuk során (de legfeljebb az első diploma megszerzéséig). Izraelben fiúknak-lányoknak egyaránt kötelező a katonai szolgálat. Ennek letelte után további négy év áll rendelkezésére a fiatalnak, hogy eldöntse: kéri-e tagfelvételt vagy sem. Ha igen, róla is a közösségi szavazás dönt.

— *Mit kell elfogadnia egy kibuc-tagnak?*

— Tulajdonképpen nagyon keveset. Vállalnia kell a vagyonszövetséget és a rendszeres munkavégzést (termelőmunkát és a kibuc tevékenységében való részvételt). Továbbá azt, hogy nem kábítószeres! Ezt nagyon szigorúan vesszük, ha valaki figyelmeztetés ellenére ismételt kábítószeres fogyaszt, kizárjuk. Aki viszont egyszer tag lesz, arról élete végéig gondoskodik a kibuc. Ha pedig valaki ki akar lépni, annak a kinti életkezdéséhez segítséget nyújtunk.

— *Mennyire szigorú a vagyonszövetség?*

— Jóval enyhébbek a szabályok, mint a kezdeti időkben. Régen a kibuc költségvetése volt „rovatolva”: ennyi meg ennyi fordítható élelmiszerre, járműre, tengerentúli utaztatásra, a gyerekek taníttatására stb. Ma nálunk minden családnak a kibuc vezetősége által megszabott éves költségvetése van. Ezen belül viszont saját maga gazdálkodik. Minden családnál felszereltünk saját villany- és gázórát. (A vizet viszont, ami nagy kincs Izraelben, a kibuc közös költségvetéséből fedezzük. Ez szinte ajándék!) Ha akarja, vásárolhat autót, utazhat akár évente többször is Európába, az öltözködéséről maga gondoskodik, főzhet is otthon. Ki- nek-kinek saját döntése, hogy például van-e lemezjátszója, magnója, tévéje.

Reggeli, ebéd készül a közös konyhán (tapasztaltam: nagyon bőséges, választékos, minden étkezésnél többféle közül lehet választani – a szerző), s a számítógépen nyilvántartott családi „számlára” írjuk, amikor valaki itt eszik vagy innen viszi el a készételt. Vendégét is ki-ki – számlája terhére – idehozhatja. Vacsorát – péntek kivételével – ki-ki otthon készít.

A ruhavásárlást a családok maguk oldják meg, viszont közös a mosodánk. Hetente háromszor lehet családi zsákokban, válogatva leadni a szennyest. Egy nagy „falon” van jónéhány nyílás: fehérmű, színes felsőruházat, fehér munkaruha, színes munkaruha, ágymű stb. Csak be kell dobni a hálókat, s másnap ki-ki jöhet a készért.

15 autója van a kibucnak, melyeket közösen tartunk fenn. Aki használni akarja, előre jelzi és a benzint neki kell fizetnie. Mivel egyre több a saját autó, így a többiek is egyre könnyebben jutnak igényeik szerint járműhöz.

Hozzá kell viszont tenni: nem minden kibuc ennyire liberális. Van, ahol azért még a mienkénél szigorúbb szabályok érvényesülnek. •

— *Mennyi a kötelezően előírt munka?*

— 48 órás munkahetünk van. Aki bent dolgozik – ipari termelést folytatunk két kis üzemünkben, van mezőgazdaságunk: földművelés, tehenészet, azután szállást adunk ki stb. –, annak ezt az időt kell teljesítenie. Aki kinti munkahelyre jár, annak pedig egy megadott fizetési szintet el kell érnie. Ezen felül havonta egy napot mindenki köteles a kibucért dolgozni: kertészkedni, konyhai segédszolgálatot ellátni stb. A középiskolások órarendje úgy van kialakítva, hogy ők heti egy napot töltenek „köz munkával”. Tapasztalataink szerint mindenki akar is dolgozni, amíg csak bírja. Az öregek otthonában csak a teljesen munkaképtelenek vannak.

Valamikor az „ösidőkben” a kibucok a minél teljesebb önellátásra törekedtek. Erősen irányították, hogy a fiatalok aszerint válasszanak szakmát, hogy a kibucnak éppen mire van szüksége. Ma már ez nincs így. Például régen a konyhaszolgálatot is váltva látták el: vagy sikerült az ebéd, vagy nem. Mi ma már csak profikat foglalkoztatunk szakácsként.

Egy érdekes – elgondolkodtató – tapasztalat: amikor mintegy 15 évvel ezelőtt beléptünk, az egyik fontos szempont azt volt, hogy a feleségem ápolónő és arra éppen szüksége volt a közösségnek. Ma a tagok között hat ápolónő is van, de valamennyien külső munkahelyre járnak dolgozni. A mi ápolásra szoruló öregjeinket pedig külső alkalmazottak látják el. Amíg a saját ápolónőink gondozták a rászorulókat, nem volt se éjjelük, se nappaluk: mindig kéznél voltak, s ez rátelepedett a saját és a családi életükre. Változtatnunk kellett.

— *Sok-sok gyereket, fiatalot látok. Az ő életük mennyire szervezett?*

— A kibucokban még mindig nagyobb az átlagos gyereklétszám, mint például a városokban. Az egy családra jutó átlag: 3,5. Óvoda minden kibucban van, s három hónapos kortól kötelező reggel 8-tól délután 4-ig odavinni a gyereket, mert az anyának ismét – némileg csökkentett munkaidőben, de – dolgoznia kell. Az iskoláztatást általában több kibuc együtt oldja meg. Ginnegarban általános iskola van, a szomszédos kibucban – autóbusszal hozzuk-visszük a gyerekeket – működik középiskola.

Régebben a kibucokban „gyerekházakban” laktak a gyerekek. Ma már minden gyerek otthon, a saját családjában alszik. A fiatalok viszont 16 éves kortól külön költözhetnek egy-két ágyas kis lakásokba. Tehát korán önállósodnak. A fiataloknak számos lehetősége van közös programokra, klubszerű életre.

A felnőttek ritkán költözködnek. Igazi családi otthonnak minősül a lakásuk, ami általában nem is kicsi: a hálószobák mellett mindenhol van nappali is. Általában legalább 15 évig ugyanott lakik egy-egy család. Persze, ahogy jönnek a gyerekek, úgy kaphatnak nagyobb lakást.

— *Meglepett, hogy a szombat bejövetelekor sincs semmi közös ájtatosság.*

— A kibuc-mozgalom egyértelműen nem-vallásos mozgalom Izraelben. Az első évtizedekben például sokan azért nem kötöttek házasságot a kibuc-lakók közül, mert itt csak a rabbi adhatja össze a fiatalokat, s nem akartak a rabbihoz fordulni. Nincsenek közös szertartásaink, legfeljebb egy-egy ünnepet tartunk közösen, de akkor is a nem-vallásos elemek dominálnak: pl. az újévi jókívánások. Akadnak olyan családok, akik családi körben megtartják a szombatot köszöntő szertartást. Ebben a kibucban még egy kis zsinagóga is van, mert az idősök közül sokan igényelték. Tudunk olyan ki-bucról is, ahol viszont minden pénteken este közösen (bár nem kötelezően) verseket olvasnak, ünnepi estét rendeznek. Mindenhol az adott közösségnek kell döntenie.

— *Ki irányítja a kibucot?*

— Választott vezetőségünk van. Megbízásuk három évre szól, s újraválaszthatók. Nálunk négy fős vezetőség működik: az egyikük dolga a közösségre figyelni, a másik a gazdasági ügyeket – pl. munkaszervezés, külső szerződések – irányítja, a harmadik a pénztáros, a negyedik pedig a titkári-adminisztrációs munkát látja el.

— *Ennyi ember között bizonyára akadnak feszültségek is. Van-e szankcionálás a kibucban?*

— Általában csak elbeszélget a vezetőség a

vétkessel, figyelmeztetik. Rendkívül ritka az eltanácsolás (kizárás). Ha valaki nem bírja a közösségi életet, bármikor kiléphet, nem kell megvárnia, amíg elküldik. Akkor is mehet, ha valami feloldhatatlan feszültsége támad. Például itt is előfordult, hogy valaki elszerette a társa feleségét. Valakinek mennie kellett, de rájuk volt bízva, hogy kikínlódják, ki hova lépjen. Persze, sok apró zsörtölődés akad, de a szabályok liberalizálásával ezek csökkentek. Talán ma egy jól szervezett faluközösséghez hasonlítunk leginkább: nézeteltérésekkel és közös örömmel, élményekkel. Elmúlt az első évtizedek romantikus és önfeláldozó korszaka, konszolidálódtak a viszonyok. Ma ezek között kell élnünk. S úgy találjuk, hogy a liberálisabb életvitel jobb, mint egy fundamentalista irány. A jövőbe pedig nem látunk.

(Főhajtással emlékezünk Schanda Beára:
a Szerkesztőség)

SIMONYI BÉLA

A JÖVŐ BOKRA
AZ AZONOS CÍMŰ BNT-ELŐADÁS
TOVÁBBGONDOLÁSA
— EGYBEN NYÍLT LEVÉL A BOKOR-KVT-
HEZ.

Tartalmi áttekintés

Így akinek kevés ideje van, két oldalon átnézheti.

© De itt minden mondat fontos.

Aki pedig a teljes szövegben gyorsan akar haladni,
a kék színű szövegeken (kb. 40%) könnyen futhat.

0. Előhang

A delfinnek a főka tudhat-e újat mondani a világról? A főka „kívülről” is(!) látja a vizet... **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**

1. A helyzet

A minket körülvevő világban nagy gondok vannak és ezek súlya, következményei csak egyre nőnek, tehát a mai Bokor tehetetlenkedése szinte érthetetlen. Valójában érthető: amputált remény, leszűkült motivációk – és az ezzel való szembenézés hiánya. **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**

2. A mai Bokor (értsd: kb. 1993-)

Nagyjából a „Reménység Szigete” nagytalálkozó óta reményvesztett a mai Bokor, csak ez nem tudatosult. – Úgy érzitek, nincs alapvető gond? Hát... *Mihez képest?* Az Evangéliumhoz? A hajdani Bokorhoz? Az egyéni és körülvevő helyzetből adódó kihívás és igény súlyához képest? A környező társadalomhoz képest? – Amint elég alacsony mércét választunk, máris nincs gond... **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**

21. Identitás, szellemiség, szembenézés, tisztázás

Vannak-e, akik a mai Bokor állapotáért vállalják a (rájuk eső) felelősséget? Sőt, ha feszültségeken át visz az út, akkor kik képesek szorgalmazni a helyzettel szembenézését? Pláne egy sok mindent „felforgató” átállás kilátásával: motivációk újjáépítése alapoktól, emberi alkalmasságok kérdései, életmodellek kipróbálása, stb.

Hiba! A

könyvjelző nem létezik.

22. Működőképesség, "projektek", mércék, felelősségvállalás

Mi az, hogy „*tétre menő*”? – A disznó és a tyúk mennek az utcán. Egyszer csak a tyúk megszólal: "Te, nyissunk egy éttermet!" A disznó bólint: "Jó ötlet, mi legyen a neve?" A tyúk gondolkodik, majd azt feleli: "Nevezzük Sonkástojásnak!" Mire a disznó: "Nem tetszik, mert én ezek szerint mindent beleadnék, te meg éppen csak részt vennél benne egy kicsit."

Hiba! A

könyvjelző nem létezik.

23. Hatás (belső fejlődés, külső pasztoráció, stb.)

„Közös ügyünk-e a Bokor?” (2007.) Vagy hab a magánéleten? – Hajtóerő belül? Nincs csoportdinamika, (csak *tétre menő* légkör működtetné). Kifelé? A Bokor elvesztette a küldetésadatát ill. nincs töltése hozzá. Akkor tehát? „Az ízet vesztett só nem való egyébire, mint hogy kidobják és széttapossák”? **Hiba! A**

könyvjelző nem létezik.

3. Újragondolás

Ma is szóról-szóra ugyanazok a szlogenek, mint három évtizede. Nyilván oka van, hogy így megállt az idő... De az élethelyzetek nem mozdulatlanok harminc éve. A „Világkép – Emberkép – Közösségkép-stb.” sokszög (kölcsonhatásaiban is!) újraépítendő. **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**

3.1. Világkép

Mit lépsz, miután ráébredtél, hogy a világ "mégsem olyan"? Ha a tapasztalataid kilyuggatták a hátad mögött álló eszményi világképet és ezt még Magadnak sem akarod bevallani, akkor mikor és hogyan fogsz újra egy biztató erejű (=eszményi) és érvényes gyakorlatra váltható új világképet építeni? **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**

3.2. Emberkép

"Ne jó ember akarj lenni, hanem éber: önmagadról" (Osho) ... aki szemmel tartja... elsősorban a saját elfogultságait és szorongásait. Hajdan azt hittük, hogy az eszményeknek (mielőbbi) odaadottság megoldja a személyi érettséget is. *Épp fordítva van!* – És a valódi élettapasztalat (és az abból adódó fejlődéskényszer), azaz az *érelődés* a szabálytiszteleten és a "komfortzónán" kívül tud

kezdődni! **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**

3.3. Közösségkép

Terhelés alatt derülne ki, (kiderülne!), hogy az eszményeink valóban közösek-e, miben és mennyire. Tét nélküli, világos feltételek nélküli, a mércék, felelősség, határidők, számot-adás, szankciók, konfliktus-megoldási gyakorlat, stb. nélküli légkörben... *a valódi kontraszt-társadalom minden alapja hiányzik.*

A csoportdinamika az első lépés: érdekek, lejátszás, csiszolódás, támogatás, egymásrautaltság, perspektívák, felelősség – és ezek árán aztán tapasztalatok arról, hogy „megéri” ezt csinálni!

Hiba! A könyvjelző nem létezik.

3.3.spec: Struktúra (tömbszerű ill.

hálózat~mozaikközösség,

és az összetartozás és együttműködés módjai ezekben)

Az „Egyházrend” látszólag már új struktúra volt. De az igazán hatalomnélküli és látszatok fenntartása nélküli struktúra: a hálózat. Abban (például) nincs idetartozó és nincs mereven „kívülálló”, nincs vezetőség és nincs vezetőségi jóváhagyás, nem nézetek, hanem maguk a tényleges együttműködések hoznak létre kapcsolatrendszert és ha valaki nem tud/akar mások szemszögéből is látni, akkor átlép rajta az élet.

Hiba! A

könyvjelző nem létezik.

3.4. Társadalomkép. Esély: minőségi életmodellek – és azok terjedése.

Nem elszigetelődni és nem beolvadni – hanem...? Aki jót akar képviselni, az ügyeljen, hogy bekebelezhetetlen, sőt, nyakon-ragadhatatlan legyen... Autonóm szellemi látásmódok építése (ez szerencsére saját hatáskör!) és erőforrás-autonómia (víz, élelem, energia, stb. – törekedni rá). Közösségi tudásbázistól közösségi pénzig sok minden. Leginkább: mém-evolúció. (Nem „nézetek” hatnak!) Érvényes-életképes életmodellek tudnak hatni – ha gyakorlatban égető problémákra mutatnak eltanulható megoldást, és laza összekapcsolódási lehetőséget azokkal, akik előbbre járnak. Sokkal távolabbra hathatsz, mint hinnéd, (ha van hatáserőd)! – Lehetséges szövetségesek? Van-e együttműködésre-szorító egymásrautaltság vagy csak játszadozás? Szubszidiaritás – és bárkinek csak emberméretű hatásköre (és felelőssége!) lehet.

Hiba! A

könyvjelző nem létezik.

3.4.spec: Információs társadalom

Az információs társadalom „cseppfolyósabb”, kifinomultabb, mint a korábbiak, de ez csak a terep és a társadalmi vérkeringés mássága. Viszont a hatalomkoncentráció tendenciája, a kényszerek és manipulációk, a tömegek birkasága és a többi ősi mechanizmus nagyrészt érvényes marad. De azért adódik itt egy-

két új módszer a régi mechanizmusok esetleges bukfaceztetésére, mutációjának kísérletére... **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**

3.5. Hatás kifelé (aktivitás, pasztoráció, társadalomjobbítás?)

Egyfelől a hajdani Bokorban (szélsőségesen?) a pasztoráció volt a csúcs-cél. Aztán elvesztettük a reményt a világ jobbításában (mai Bokor). Ideje az ingának visszatérnie az utóbbi szélsőségből is. Másfelől jó esetben az aktivitás nem cél, hanem „túlsordulás”, a tudatállapot következménye. – Nos, akkor hogyan legyen?

Hiba! A

könyvjelző nem létezik.

3.6. Spiritualitás (ihletettség, inspiráció belülről)

Metanoiete! – Hogy értjük ezt? A szokásos gondolkodásmódon belüli változásként-átállásként, vagy pedig annak határain túllépésként? A szokásos gondolkodásmódon belül(?) annyi a dilemma, amit József Attila világosan fogalmaz: „*Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek ügyis! / Mért ne legyek tisztességes! Kiterítenek ügyis.*” – Azt gondolom, elemi erejű egyéni („lelki”-) érdekünk megpróbálni megkóstolni az „*átzökkenést*” is, ugyanis a *látás és az erő forrása a határon túl van.* **Hiba! A**

könyvjelző nem létezik.

4. Folytatás?

A szolnoki BNT-n (lassan egy évtizede) mutattam meg először, hogy létezik módszer, amely képes 60 vagy akár 600 véleményt egy összképbe rendezve visszatükrözni. Összefüggéseket, továbbgondolási irányokat mutat meg, de közben megőrzi az egyéni gondolatokat, árnyalatokat is. Évente felajánlottam a KV-nak, de nem kértek ismertetést sem. Idén egy partizán-akció mégis termőre fordult, belepillantást adok ebbe. **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**

4.1. Miért hasznos a csillagtérkép?

A Bokorban a kicscsoportos megbeszélések és azok összegzése dívik. Ez sokkal jobb a plenáris módszereknél, de az összegzésből már minden egyéni íz kilúgozódik, a hazaindulók fejében egy megbeszélés töredéke marad csak meg, és így tovább. – A csillagtérképhez valamikor 10 percre fellépsz egy honlapra, néhány ott látott véleményt pontozol, megírod a saját véleményedet és kilépsz. Néhány nap múlva mindenki látja a kirajzolódó (árnyalt és részletes, mégis áttekinthető) összképet. Egy trükk a néhány közül: még az is látható, hogy az első hozzászólók mit tartanának egy-egy későbbi hozzászólásról, pedig talán nem is látták azokat!

Hiba! A

könyvjelző nem létezik.

4.2. A kérdőívre érkezett válaszok

Egy mini-felmérés, amelyben egyéni élettapasztalat, Bokor-eszmények, gyerekevelés, jövőképek, sok egyéb *egy összképben* áttekinthető.

Hiba! A könyvjelző nem létezik.

4.3. További munka ebből?

Tanulságos további feldolgozás is lehetséges, de csak akkor, hogy ha komoly a lépés szándéka.

Hiba! A könyvjelző nem létezik.

5. Függelék: Egy tüntetés tanulságai

Tüntetést vagy bármilyen társadalmi aktivitást lehet amatőr és profi módon lejátszani. Az igazi kérdés azonban az, hogy a mai Bokor szemléleti korlátai, – gögje és/vagy impotenciája – a jövőben is blokkolják-e a szerte létező jószándékú más emberek megszólítását, eseti vagy tartós összefogásra törekvést?

Hiba! A könyvjelző nem létezik.

[\(A teljes dolgozat elérhető itt\)](#)

FARKAS ISTVÁN

VAN-E LELKI ISMERETEM?

*„Csak a halálban kezdhet valami új dolog létre jönni.”
(Krishnamurti)*

Mostanában szokásommá vált – más lehetőségem alig lévén -, hogy a hajnali email levelesláda megtekintése után, felmenjek az időjárás műholdvideó felvételére és megnézzem a felhőzet mozgásának alakulását. Újra és újra rácsodálkozom annak örökké változó és megújuló jellegére. Nem az időjárásra, hiszen azt látom a szememmel is, hanem a folyamatos és örök változására, ahogy azt a magyar szó híven tükrözi is – az idő jár. Amikor napokig úgymond eseménytelen az időjárás, akkor is ott a mozgás: valahol már készülődik a változás és a megújulás.

Ugyanígy, de szinte minden előzetes készülődés nélkül szoktam ránézni a terasz mellett álló rododendron bokorra is, melyet a télen egy szarvas lelegelt és most hozza az új, a még sohasem volt leveleit. Csodálom a száraznak tűnő ágakon a forma kibontakozását a rügyből az apró, majd egyre növekvő levelekig. A szín változását az egészen világos olajzöldtől az egyre sötétedő haragoszöldig, majd egy év múlva a sárgából a sötétbarnába, hogy aztán – szarvas ide, szarvas oda – megszűnjön a levél létezni és két évente tavasszal újra megújuljon.

De akkor is, ha megpróbálom „tudományos” szemmel nézni az élet dolgait, hallom, hogy naponta meghal sok millió sejt és újjá is születik (állítólag ez a mostani formám már a tizenkettedik teljes átalakulásom), hogy az egész – még egy ideig - tovább élhessen. Vagy ott az emberiség: naponta ugyancsak meghal néhány millió ember, hogy az emberiség nevű fogalom mögötti valóság újjászületve tovább élhessen. Igen. Be szükséges tölteniük valami kozmikus törvényi rendet. Csak a halálban kezdhet valami új létezni. Amíg az élő folyamat tart, nincs megújulás.

Egyetlen állandó van. Amikor reggel felébredek és körbenézek, én ugyanaz vagyok, aki tegnap reggel, vagy egy hete is voltam és ezt az ént életem összes korábbi öröklött, tanult benyomása, az azokra emlékezés és mindennapi folytonos megerősítésük hozta létre. És bár tudom, hogy hamarosan eljön az a bizonyos testi halál, úgy teszek, mintha misem változott volna. És körülöttem, a hozzám tartozók – emberek, tárgyak, gondolatok - is ugyanazok, mert a szemem és a fejem ezt a változatlan mutatja és mondja: hogy aludtál kedvesem?, ez a szék megint útban van!, Béla hívott telefonon!, elfogyott a tea!, vagy éppen azt erősítgeti, hogy lelkiismeretes vagyok. Ez adja azt a biztonságérzetet, ami megtartja a folyamatosság érzetét: én vagyok! És ezért félek feladni. Inkább kitalálok mindenfélét, ami látszólag örökkévaló, állandó.

Elmegyek a barátaimmal egy közösségi találkozóra, ahol a téma az örökkévalóság, a spiritualitás, a szentség, vagyis a változatlan, és órákon át sorra kifejtjük mit is értünk ez alatt, kitől mit olvastunk erről és mit is mondanak a szent könyvek és azt, ki hogyan is magyarázta ezeket az évszázadok során és róluk, nekem mi a jól megfontolt és kialakított véleményem. És tesszük ezt anélkül, hogy egyszer is mélyen belemennénk abba, hogy mi a változatlan, az örökké való bennünk. Van-e egyáltalán? Van-e örökségünk a hagyományok kívül, ahogy azt a magyar szó nagyon hüen kifejezi.

Különös lény vagyok. Egyik oldalon látom a folyamatos halált, mint a megújulás, az öröklét kulcsát, másrészt tudom, hogy ez az én, a testével, valamint érzelmeivel és gondolataival, az összes emlékével és magyarázataival, vagyis a lelkével örökre el fog pusztulni. Nem megy másképp, mondta Jézus Nikodémusnak, újjá kell születned, mindennek meg kell halni benned, ami régi „bor”, régi gondolat és érzelem, hogy az új, a valóság pillanatról pillanatra újjászülethessen benned, mert megszülethet, így lettél megcsinálva. Fordítsd meg már a gondolkodásodat! Ezért mondtam tanítványaimnak is: atyáitok azt mondták nektek..., én pedig ezt mondom... most, neked. Aztán pedig, ment a fiatalokhoz, hátha azok még megértik, hisz még nem gyűjtöttek annyi gondolatot, emléket, mozdulatot, érzelmi reakciót, vagyis lelket, vagyis ént, aki tud, magyaráz, és így él a hatalmával, mert fél, és nem gyűjtöttek még annyi dolgot és szokást sem, hanem képesek vele együtt keresni azt, ami a valóság, mivel az ismeretlen.

No, ugye. Itt van. Ez van. Itt az idézet és a véleményem. De tényleg, akkor mi a valóság, ami örökkévaló és mi köze a halálhoz? A fej, az elme, ha tudna válaszolni, rá tudna mutatni, maga is az örökkévaló része lenne. Nem az. Akkor vajon érezni, érzékelni, tapasztalni lehet-e? - ahogy barátom, a festő, legutóbbi, hazai kiállítása címéül választotta: A látható láthatatlan.

Talán már mindenki élt át olyan pillanokat, amikor elárasztotta a szépség, a jóság vagy az igazság pillanatnyi értésének ereje. Vagy épp ellenkezőleg, a szívszorító megdöbbenés egy barát halálhírére, vagy egy baleset látványa hogyan visz el minden erőt. Nem volt ott az, aki elmagyarázta, megnevezte, vagy összehasonlította volna. Egyszerűen ott volt a valóság. Aztán elmosta, elvitte az erejét a megnevezés, a magyarázat, majd a rá emlékezés és a mese róla, vagy éppen a következő pillanatra reagálás automatizmusa. Lehet-e így, e kivételes pillanatok szerint élni a mindennapokat? Ugye, nem. Vagy mégis? Pedig ez a téma, ugye? Látni, hallani az igazságot, a valóságot, a szeretetet – ami örökkévaló. Mi az akadálya? – kérdezhetem, ha mélyen belemegyek ebbe az évezredes kérdésbe. Ellenségünk-e a lelkünk, vagy ő maga ez az örökkévaló – ahogy tanultuk? Talán, ha másképp tesszük fel a kérdést, érthetőbbé válik. Képes-e a lelkünk, az elménk és érzelmünk pillanatról pillanatra meghalni és újjászületni? Ha igen, akkor ő az bennünk, aki örökkévaló, mert megújulva friss, természetes, ártatlan és kortalan marad. Ha nem, akkor ő az bennünk, aki ezt megakadályozza azzal, hogy állandónak, folyamatosnak hiszi magát és így képtelen meghalni megújulni, újjászületni. Látom-e mi folyik ebben az utóbbiban? Van-e lelki ismeretem? Hogyan képes ez a folyamat meghalni és újjászületni?

„Azt nevezük öröknek, amiben a folytonosság elpusztul és amiben van erő a megújulásra.” Igen. Az élet tudja ezt. Élek-e? Szabad vagyok-e már erre, a folyamatos meghalásra és újjászületésre?

Dobogókő, 2022. július.

ERCSÉNYI ANDRÁS

HALÁSZ ENDRE (BANDI BÁCSI) ÉLETE

1915. október 19-én született Budapesten. Édesapja az I. világháborúban szerzett betegségében korán elhunyt. Édesanyja hadiözvegyként nevelte kettő+négy gyermekét. (Két gyerek – Erzsébet és Tibor az édesapa előző házasságából származtak, míg az édes-gyerekek – Márta, Bandi, Ervin, Edit – közül Bandika a második gyerek volt.) Nagy nélkülözések között élnek; hadisegélyként trafikengedélyt kapnak – ami az egyetlen megélhetési lehetőségük. Azonban ez is kevés, ezért Ervin és Edit 1926. és 1928. között Hollandiába kerülnek hadiárvaikként, hogy így könnyítsék a család életét. 1928-ban néhány hónapra Bandi is kimegy Hollandiába. 1936-ban az édesanya meghal és a gyerekek teljesen árvák maradnak; a legidősebb fiútestvér (Tibor) – aki tiszti főiskolán tanul – lesz a gyámjuk. Jellemző a testvérekre, hogy életük végéig így

szólítják egymást; Bözsike, Tibike, Bandika, Ervinke, Mártika, Editke.

Albertfalván laknak, onnan jár be Ervin öccsével és Edit húgával (édesanyámmal) HÉV-vel Budára, a Gellért térig (mert akkor ott volt a HÉV végállomása). Gyalog mennek át Pestre, mert a fiúk az Eötvös József Főreál gimnáziumban tanultak. Iskola előtt a Váci utcai Angolkisasszonyok templomában ministrálnak a reggeli misén; a mise után egy bögre kakaót és egy szelet kalácsot kapnak reggelire. Itt ismerkednek meg a nagyszerű Szabó Imre[1] plébános atyával, a későbbi püspökkel. Ez a találkozás indítja el őket a papi hivatás felé; Endre (Bandi) váci egyházmegyes pap lesz, és Pécelen tölt több, mint 30 évet plébánosként. Ervin viszont székesfehérvári egyházmegyes pap lett, Shvoy püspök atya személyi titkáraként dolgozott.

Nagyon jó tanuló volt; eredetileg katonatiszt akart lenni, de a család csak a legnagyobbik fiút, Tibort tudja katonának taníttatni. Ekkor már érlelődött benne, hogy pap lesz; otthon a négy árva gyerek kedvenc közös játéka, hogy misét „játszanak”. Ennek ellenére először a Pázmány Tudományegyetem földrajz-történelem tanári szakára iratkozott be. Itt azonban csak egy évet végzett[2], majd bevonult a váci szemináriumba. 1939. június 19-én Vácott szenteli pappá Hanauer Á. István püspök atya, aki 1919-től 1942-ig volt az egyházmegye karizmatikus püspöke. Első helyezését Peregre kapja; ez egy ősi magyar település, már a XIII. századi iratokban is szerepel a neve. Ma már teljesen egybeépült Kiskunlacházával és mint önálló település el is tűnt. Néhány hónapos ittlét után azonban a közeli Lajosmizsére kerül, ahol 3 évig káplán lesz. Az utolsó években ide helyezik Marosi Izidort is (hitoktatóként), aki később püspöke lesz.

A háborús időket már Kecskeméten kezdi (1942-1944), és Cegléden fejezi be (1944-1947). Közben testvéreitől teljesen elszakad; Ervin a székesfehérvári szemináriumban már prefektus, majd 1943-tól Ercsiben káplán, akit az oroszok bevonulása után (1944. december 21.) azonnal lefognak és Adonyba hurcolnak. Edit és mozgássérült nővére, Márta Budapesten egy Frankel Leó utcai házban ill. annak pincéjében vészeli át az ostromot. Budapest eleste után, a legnagyobb harci zaj közepette egyszer csak beállít hozzájuk Bandika némi élelmiszerral, amit nagy nehézségek árán hozott fel Ceglédről. Persze az oroszok elfogják, és egy hétig egy fürdőszobában tartják fogva, mert azt hiszik, hogy kém. Csak nehezen tudja tisztázni magát.

1947-ben dr. Pétery József megyéspüspök a püspökséghez rendeli fel aulai szolgálatra és egészen 1951-ig Vácra is marad. Ez az az időszak, amikor az iskolák államosítása, a hittantanítás fakultatívvá tétele hatalmas viharokat kavart, és 1948. december 26-én tartóztatják le Mindszenty Józsefet is[3]. (Minden esetre érdekes, hogy az angyali szelídségű Bandi bácsi ezekben a szörnyű időkben ilyen helyen tudott tevékenykedni.)

1951. április 4-i dátummal helyezték Pécelre plébánosnak. (Április 4. volt a „felszabadulás napja” a szocialista rendszerben.) Nem volt könnyű helyzetben, mert elődjét, dr. Rajz Mihályt, aki 1944-ben került a faluba, nagyon szerették. Bandi bácsi több, mint 30 évig (1983-ig) maradt a faluban; ilyen hosszan azóta sem volt senki sem plébános ott; sőt a váci egyházmegyében sem volt senki, aki egy helyen ennyi időt töltött volna. Egy embert „örökölt” a régi plébánostól; a sekrestyés Tóth Józsefet, akinek ez volt az első munkahelye és 50 év után innen ment nyugdíjba a 70-es évek végén.

Rögtön munkához látott; azonnal továbbszervezte a ministránséletet. Elődjénél, Rajz atyánál is komoly ministránsélet volt, de ő ezt még magasabb szintre emelte; rendszeres ministráns próbák voltak, volt pontverseny, közös kirándulások, sok munka, játék és kacagás is; a gyerekek azonnal megszerették az egészet. Nagy segítőtje volt Ervin testvére, aki – miután felfüggesztették a székesfehérvári egyházmegyében – 1955. nyarától 1956. szeptember 30-ig szintén a péceli plébánián élt. Ervin nagy cserkészvezető volt; az itteni ministránsfiúk is rajongtak érte. Bandi bácsi a ministránsok mellett még felnőtt (egyetemi) ifjúságnak szóló foglalkozásokat is tartott, amire igen gyakran Budapestről is kijöttek.

A kezdetektől agitált a fakultatív hittan mellett; az egész egyházmegyében Pécelen volt a legtöbb hittanos, ami az akkori tanácselnököknek nem kis fejfájást okozott. A vége az lett, hogy kitiltják az általános iskolából és csak a káplán atyák mehetnek be hittant tanítani. Azonban az 1970-es nagy tiszai árvíz nem várt fordulatot hoz; Bandi bácsi ugyanis befogadja egy évre a plébániára az egyik árvíz sújtotta falu görögkatolikus tiszteletesének két, általános iskolás korú gyermekét; egy kisfiút és egy kislányt. Így a gyerekek gondnokaként szülői értekezletekre is járhatott – és járt is!

Természetesen minden lépését figyelték; a péceli III/III-as megbízott a helyi cukrász volt, akinek fia természetesen buzgó ministránsként ott nyüzsgött a plébánián. Volt eset, amikor a cukrász is megjelent és kért egy kis segítséget a jelentés elkészítéséhez.

Pécel egyébként egy különleges hely volt; Budapest peremén fekszik, jó volt a közlekedése, mert villanyvonattal lehetett gyorsan bejutni a Keleti pályaudvarra[4]. A Rákosi-korszakban itt húzták meg magukat azok az emberek, akik jobb napokat láttak egykor, de kitiltották őket a fővárosból. Persze közöttük voltak kétes egzisztenciák is, de voltak nagyon rendes emberek is. Közéjük tartozott például Lippay Ferenc magas rangú térképész-katonatiszt, aki nem kellett a néphadseregnek; fia, ifjabb Lippay Ferenc lett az első főministráns. De ide tartozott az oxigén- és disszociációs gázgyár volt tulajdonosának lánya, Bosnyákovits Viktória (Viksi néni), aki jogi egyetemet végzett, több

nyelvet beszélt. Ő jelentkezett a plébánián adminisztratív munkára, de hamarosan ő lett a ministráns-lányok vezetője. Az oltár előtti ministrálást a 80-as évek elejéig csak fiúk végezhetek; így a ministráns-lánykodás igencsak úttörő kezdeményezés volt. A lányok a templom és környéke takarítását végezték nagy buzgalommal és a vasárnapi 9-órás gyerekmiséknél a gyerekek irányítása volt a feladatuk. 1957-től a péceli plébánia újmisési hely is lett. Ez azt jelentette, hogy felszentelt fiatal papok kerültek Bandi bácsi mellé 1, max. 2 évre, hogy itt ismerkedjenek a „szakmával”. Többek komoly egyházi karriert futottak be, így pl. dr. Varjú Imre[5], aki a Mátyás templom plébánosa volt évekig. Dr. Tarjányi Zoltán pedig prefektus, egri teológiai tanár, majd a Pázmány Péter Katolikus Egyetem teológiai tanszékvezető professzora lett, miközben egy ideig az Új Ember főszerkesztőjeként és a Magyar Rádió katolikus műsorának egyik szerkesztőjeként is dolgozott. Példaképének Bandi bácsit tekintette, és azt mondta egy rádióinterjúban, hogy amíg Bandi bácsit nem ismerte meg, addig el sem tudta képzelni, hogy úgy is lehet papi életet élni, ahogyan ő tette. (A szadai templomban tartott aranymisén, 1989-ben Tarjányi Zoltán volt a Bandi bácsi kézvezetője.) Az újmisési papok nagyon szerették őt és nagyra értékelték azt, hogy szentbeszédek alatt nem gyóntatott; kicsit kinyitotta a gyóntatószék ajtaját és végig figyelte a beszédet.

A fiatal papok mellett a viszonylag nagy plébánián többen nyernek hosszabb-rövidebb ideig befogadást. Itt dolgozott több éven át kántorként – valójában azonban a reggeli miséket végezte – dr. Luzsénszky Alfonz nagy tudású jezsuita atya, akit a 60-as években felfüggesztettek. A másik „kántor” Öltegyi Anna, a faluban 1945-ig működő, de utána államilag feloszlott Jézus Szíve Népleányok (szürke ruhájuk miatt a „szürke testvérek”) vezetője volt. Ide kerül 1961. szeptemberében Bulányi György piarista atya, aki 10 éven keresztül minden vasárnap kivonatozik, itt miséznek és hamarosan ennek nagy híre lesz mindenfelé. Bandi bácsi 1951-ban a plébániára veszi mozgásszerűlt Márta nővérét, aki aztán végig vele is marad[6]. Ebben az évben lesz a plébánia minden házvezetője Szilágyi Erzsébet (Elza néni), aki követi Bandi bácsiékat Szadára is.

Bulányi atya ismeretlenként jelentkezett Pécelen, és azért ment oda, mert „Halász Bandi ’49-től kezdve ott volt mindenhol, ahol valami kis mozgás támadt.” Megjelenése nagy változást hozott Halász Endre életében. Bulányit a debreceni egyetemi perben ítélik életfogytiglani börtönre, mert egyetemi lelkeszként kisközösségeket hoz létre, de 1960-ban kiengedik. Vastelepen dolgozik, de ismét hozzáfog az egyházi kisközösségek – illegális – szervezéséhez. Hamarosan Bandi bácsi is bekapcsolódik ebbe a munkába és Bulányi atya mellett ő lesz a másik nagy alakja az ún. Bokor mozgalomnak. Különböző

csoporthoz szervez a faluban a felnőttek, az egyetemi ifjúság, sőt a kisiskolások és a cigányok köréből is.

Igazi ökomenikus pap is volt; a péceli és szadai reformátusok vezetőjével is gyakran találkozott, de Németh Géza evangélikus és dr. Gyökössy Endre református tiszteletesekkel rendszeres találkozója volt.

Időközben Bandi bácsit nagy trauma éri; egyik volt főministránsa az alkohol rabja lesz. Hogy megmentse őt, Bandi bácsi – püspöki engedéllyel – megszervezi (a Református Iszákosmentő mintájára) a Katolikus Iszákosmentőt, ami ma is működik. Kb. 1 éven keresztül készül a feladatra; rengeteget olvas, konferenciákra, tanfolyamokra jár, hogy kiművelje magát ebben a szomorú témában. 1985. év elején indul be a munka. Először a főváros VIII. kerületében kezd el tevékenykedni és elborzadva tapasztalja, hogy micsoda szörnyűségeket okoz az alkohol. De nem áll le, sőt az ország több pontján is vezet iszákosmentő lelkigyakorlatokat. Az egykori főministráns pedig megmenekül – és az iszákosmentésben dolgozik a mai napig is.

A két paptestvér (Bandi és Ervin) egymás támasza is volt, bár nem egyforma habitusú emberek. Bandi bácsi inkább lelki beállítottságú, Ervin bátyám viszont okos szervező és vezető. Ha idejük engedte, édesanyámék fővárosi lakásában találkoztak, mivel Budapest félúton volt Pécel és Székesfehérvár között. 1974-ben Ervin a folyamatos zaklatások elől külföldre menekül. Mindkettőjük számára ez a távozás komoly problémát jelent. Tizenkilencszer adja be útlevelekérelmét, hogy kimehessen külföldre és találkozhatson testvérel; minden esetben „egyéb ok”-ra hivatkozva elutasítják. Végül csak 1994-ben tud kiutazni.

A plébánia ajtaja – a szó szoros értelmében – állandóan és mindenki előtt nyitva állt. Hetente egyszer Budapestre utazik és végiglátogatja a különböző kórházakban betegeit.

Néha hívatlan látogatók is érkeznek hozzá; a nyomozók általában kora hajnalban jönnek. Érdekes, hogy a 60-as és a 70-es években növekszik meg a házkutatások gyakorisága. Vélhetően a Bokorbeli aktivitása és/vagy Ervin testvére disszidálása a kiváltó okok.

1980-ban címzetes esperesi titlust kap – azaz „cesperes” lett, ahogyan ő mondta viccesen; lila esperesi övét azonban soha nem viselte.

1983. július 1-gyel – „egyházi érdekből és egészségi állapotára való tekintettel”, erős ÁEH[7] nyomásra, mely minden bizonnyal a Bokor-mozgalomban játszott aktív szerepével volt kapcsolatos – püspöke váratlanul nyugdíjazza. Több helyre hívják kiségitőnek; ő végül a pap nélküli Szadát választja, ami a gödöllői főplébániához tartozik, és ahol a plébános az a dr. Szecsódi Péter atya, aki annak idején újmiséskáplánja volt Pécelen. Szadán is megindítja a ministránséletet, itt

is szervez kisközösségeket, továbbra is aktív az iszákosmentő munkában és általában nagyon sokat vállal a faluban.

Közben a magyar katolikus egyházon belüli az ún. Bulányi-ügy folyamán az új péceli plébános, dr. Fila Lajos kitiltatja a péceli templomból. Azonban a kitiltást 1991-ben Marosi Izidor püspök eltörli és a péceli templom búcsúján (1991. október 13-án) ünnepi nagymisést celebrálva jelenik meg Halász Endre utoljára Pécelen.

1985-ben megismerkedik a máltai lovag Boglárnyé Majláth Edinával[8], a Betánia Szeretőközösség vezetőjével és alapítványaival, aminek révén bekapcsolódik a munkanélküliek és hajléktalanok lelki gondozásába is.

1994-ben Márta nővére meghal. Miután Majláth Edina külön szobát biztosít neki a Betániában, beköltözik a Bláthy utcába – és onnan jár ki Szadára. Gyémántmiséjét, azaz 60 éves papi jubileumát is már Edina szervezi 1999-ben, Szadán. A misén az egyik díszvendég a szadai születésű dr. Martonyi János, Magyarország akkori külügyminisztere, de természetesen ott van Ervin testvére is.

1999-2000. év során már többször rosszul lesz a misézése alatt; ezért egy nagy ministráns fiú áll mindig a háta mögött a szadai templomban, hogy elkapja, ha baj történne. Édesanyám (Halász Edit) és Majláth Edina erejüket megfeszítve segítik, ahogy tudják. Alzheimer kórban szenved. Állapota rohamosan romlik. Először a Balassa utcai kórház pszichiátriai osztályára kerül, majd a székesfehérvári Öreg Papok Otthonába visszük, de ott sem tudják ellátni rendesen. Rövid ideig visszakerül a Betánia Bláthy utcai központjába, majd 2001. szeptemberében a Váci Kórházba szállítják. Két nap múlva, 2001. szeptember 25.-én ott hal meg.

Gyászmiséje a Magyar Szentek Templomában volt, mert Majláth Edina szerint – és sokak szerint is – Bandi bácsi korunk igaz magyar szentje volt. A gyászmisén a péceli Coelestis Regina énekkar énekelt; vezényelt Bakonyi Árpád, a péceli templom szeretett karnagya. Orgonán játszott István öcsém, aki péceli tartózkodásunk alatt tanult meg orgonálni és kántorkodni. Az énekkart nagyon szerette Bandi bácsi; ha tehetett, mindig bement a próbákra, és a végén néhány elgondolkoztató mondatot is mondott. Bárdos Lajost, a nagyszerű zeneszerzőt, zenetudóst, egyház-zenészt is jól ismerte.

Annak ellenére, hogy nem volt békepap és egyáltalán nem volt híve a szocialista rendszernek, 1970-ben, a népi demokratikus rend fennállásának 25. évfordulóján – a falu közvéleményének nyomására – a „25 éves szocialista Magyarország megteremtéséért” kitüntetést kap – és a díszünnepségen pertut iszik a községi[9] párttitkárral.

1997. augusztus 20-án Göncz Árpádtól Köztársasági Arany Emlékérem kitüntetését kap az iszákosmentésért. Munkájáról az államfő úgy szerzett tudomást, hogy Göncz Árpád pszichológus felesége jól ismerte Bandi bácsi iszákosmentő tevékenységét és így beajánlotta férjének. Miután az állami kitüntetés megkapta, egy hónap múlva a magyar katolikus egyház is kitüntette. Volt még egy kitüntetése; VI. Pál pápa (II. János Pál tényleges elődje) személyes aláírásával küldött neki egy köszönő levelet munkájáért. (A pápának a székesfehérvári Kisberk püspök atya – Shvoy Lajos utódja – „sügött”, neki pedig Halász Ervin.) Pécel és Szada díszpolgára is; a péceli kitüntetését 2000. október 23-án vehette át, de akkor már nagyon beteg volt.

A Gulyás testvérek – közel 10 éven át követve tevékenységét – kétrészes portréfilmet készítettek életéről „Mint egy mi közülünk...” bibliai címmel^[10], amit 2000. augusztus 6-án mutattak be a szadai faluházban, de ő – előrehaladott betegsége miatt – már nem tudott részt venni ezen az eseményen.

Végül egy kis történet, ami mutatja, hogy Bandi bácsinak milyen humora volt. Bandi bácsiéknak a csupaszív Szilágyi Elza néni (Elzuska) volt a házvezetőnőjük. Nagyon aranyos néni volt, – és finom ebédeket tudott főzni (a semmiből, mert „atyáéknak alig van valami kis pénzecskékjük, Andriskám” szokta volt mondogatni). Egyik alkalommal is sokan voltunk a péceli ebédlőben: Bandi bácsi ült a fő helyen, vele szemben a másik végen Mártika, beteg nővére – és szokás szerint Mártika székére támaszkodva ott állt Elza néni, mert szerette nézni, hogy „hogyan esznek a népek”.

Mindenkinek a tányérja mellett a vászon szalvétája, kinek-kinek más-más szalvétagyűrűvel. Megtörtént az evés előtti ima és Bandi bácsi elmondta az asztali áldást is. Mindenki leült. Bandi bácsi szokás szerint az ölébe tette a szalvétáját. Édesanyám – aki szintén ott volt, – osztott mindenkinek levest. Már éppen elkezdődött volna az ebéd, egyszer csak Bandi bácsi megszólalt – félig-meddig szemrehányóan:

– Elzuska! Ez a leves ehetetlen!

Elza néni elsápadt:

– De atya kérem (mert neki Bandi bácsi az „atya” volt), én mindent beletettem, ami kell – és sorolta szegény, hogy miből csinálta a levest.

Persze semmi baj nem történt, csak az, hogy Elza néni az „atyának” elfelejtett kanalat kiosztani^[11].

Halász Endre (Bandi bácsi) emlékét a péceli és a szadai templom bejáratainál egy-egy emléktábla őrzi. Bandi bácsi és paptestvér öccse a Váci utcai Angolkiasszonyok templomának urnatemetőjében vannak eltemetve. A felírás csak ennyi: „Halász Endre

plébános, dr. Halász Ervin pápai trónálló^[12]”. Mindketten innen indultak – ide is érkeztek meg.

Budapest, 2014. október 19.

Magamról: informatikus mérnök vagyok, egyetlen tanítok. Édesanyám, Halász Edit, Bandi bácsi legfiatalabb testvére. Három, nagyon tehetséges mérnök fiam van – és jelenleg 6 aranyos kis unokám.

^[1] Szabó Imrét a Rákosi rendszerben többször is meghurcolják. A Kádár-érában hosszabb időre kitiltják Budapestről is.

^[2] Első földrajz vizsgáját dr. Teleki Pálnál, nagyhírvű professzornál és későbbi miniszterelnöknél teszi le fennmaradt vizsgakönyve szerint.

^[3] 1953-ban Pétery püspököt is letartóztatják, majd internálják Hejcére, ahol Mindszentyt is fogva tartják. 1956. októberében ő is kiszabadult, de Kádárék 1957-ben visszaviszik, ahol – végül per és ítélet nélküli fogságban – 1967-ben meghalt.

^[4] A Budapest-Hatvan vonal villamosítását 1956-ra fejezték be: ez a szovjet határig futó Budapest-Záhony vonal teljes villamosításának első szakaszának jelentette.

^[5] Varjú atya több éves börtönbüntetést kapott, mert lefordította magyarra az egyik pápai enciklikát.

^[6] A plébánián laktunk egy évig mi is István öcsémmel 1964. júliustól 1965. októberéig és innen jártunk be Budapestre a középiskolába, amíg a családnak lakásgondjai meg nem oldódtak.

^[7] ÁEH, mint Állami Egyházügyi Hivatal; pártállami szervezet az egyházak ellenőrzésére. 1989-ben megszűnik.

^[8] Majláth Edina a híres Majláth család leszármazottja.

^[9] Akkor Pécel még község volt, ma már város.

^[10] A film a youtube-on elérhető.

^[11] Azóta megy nálunk a családban a mondás, ha nincs az asztalon valamely evőeszköz, hogy „Elzuska! Ez a leves ehetetlen!”.

^[12] Ervin bátyám 2000. november 7-én Németországban hunyt el.

HARASZTI MIKLÓS

NEM ÜTNI ÉS NEM VISSZAÜTNI!

**PACIFISTA MOZGALOM A MAGYAR
KATOLIKUS EGYHÁZBAN**

Magyarországon nemritkán tudósít a sajtó egy-egy latin-amerikai vagy európai haladó papi mozgalomról. A magyar katolikus egyházon belüli forrongásnak Kovács László ügye nem kisebb közfigyelmet biztosíthatott volna. De nemcsak a világi, hanem az egyházi lapok sem írtak róla.

Röviden: a pesti Thököly úti domonkos templom káplánja a Vatikánhoz fordult Lékai László primás ítélete ellen, amelynek ugyanakkor engedelmességek. A bíboros Márianosztrára - mint Kovács írja, „a börtön mellé” - száműzte őt.

Az ügyből rövid idő alatt hatalmas mennyiségű és igen ékesszóló irodalom támadt, mert Kovács lelki vezetői és az ország különböző helyein működő pap-társai tiltakozó levelekkel árasztották el a bíborost. Részben azután keletkeztek a levelek, hogy maga Lékai is visszatért az ügyre 1981. szeptember 6-án, az esztergomi Bazilikában, majd külföldön is. Időközben a levelek írói közül is felfüggesztett a bíboros egy aktív papot, Gromon András pomázi káplánt.

Végül Kovács László is külön levélben szólította fel a bíborost lelkiismeret-vizsgálatra. Mindez az ítélettel, a fellebbezéssel, Kovács kifogásolt prédikációival és a hajósi ifjúsági búcsún mondott beszédének hangszalag-leiratával együtt terjed a nem hivatalos katolikus közvéleményben, egybeszedve vagy külön-külön.

Laikusként foglalom össze az eseményeket és a dokumentumokat, elnézését kérve mindazoknak a hívőknek, akik talán máshová helyeznék a hangsúlyokat. Kovács László története nemcsak egyházi ügy. Kárhoztartott beszédeiben a fegyveres katonai szolgálat lelkiismereti okokból történő megtagadásának jogát szorgalmazta. Nem pusztán egyházi ügy a bíboros esztergomi Homíliája* sem, amelyben az egyház hosszú idő óta először kötelezte el magát az állam támogatására katonai lépések esetén. Végül a bíboroshoz címzett tiltakozások az állam és az egyház (sőt a párt és az egyház) valódi szétválasztását követelik, ugyanakkor azt, hogy az egyházi hierarchia ne elfojtója, hanem serkentője legyen a lelkiismereti szabadságnak.

A radikális katolikusok

Az egyházon belüli új radikalizmust több tekintetben is fundamentalistának kell neveznünk. Egyrészt meg akarja tisztítani az egyház tanítását a kétezres év óta ráarakódott hatalmi kultúrától: visszatérést követel Jézus és az őskeresztények kompromisszumoktól mentes magatartásához; az elnyomottak, a szegények, a kisebbségek, az önkéntes közösségek támasza akar lenni bármely világi hatalom ellenében. Az új felfogás fontos megkülönböztető vonása néhány másutt keletkezett, például latin-amerikai mozgalomhoz képest, hogy radikálisan erőszakellenes. A gandhizmushoz és Martin Luther King-ék erőszakmentességéhez hasonlóan elvet minden egyéni és állami erőszakot, beleértve az önvédelmet és a nemzetit, az „igazságosat” éppúgy, mint az „igazságtalant”.

Másrészt fundamentalista a mozgalom abban is, hogy az evangéliumi elvek és a cselekvés összhangját követeli. Szerencsének tartja, hogy a kereszténység megszűnt államvallás lenni. Elutasítja az állam kiszolgáltatásának azt a mentségét is, hogy éppen az egyház megóvása érdekében volna szükség az erőszakos hatalomnak való engedelmességre és a lélek jogainak önkéntes korlátozására. Úgy véli, az ateista államhatalom - kétezres év után éppúgy, mint az őskeresztények idején - szintén tálcán kínálja fel a lehetőséget, hogy az egyház tömegeket nyerjen meg a szolidaritás, az „ellenség” iránti türelem, az önfeláldozástól sem visszariadó humanizmus jézusi eszményeinek. Mindennek feltétele e

vélemény szerint az, hogy az egyház nemhogy ne büntesse, hanem egyenesen támogassa azokat az odaadó keresztényeket, akik ilyen szellemben akarnak munkálkodni. Az egyház, nem szolgálhat két úrnak, vallják.

Szemben az állam által támogatott „békepapi mozgalommal”, a radikálisok új felfogást javasolnak a háború és kivált a nukleáris háború veszélye elleni küzdelem alapjául. Az egyháznak - s a magyar egyháznak különösen - le kell vonnia a tanulságokat a II. világháború alatti csődjéből. Meg kell vonnia támogatását minden katonai gépezettől, és ki kell vívnia a fegyveres szolgálat megtagadásának jogát.

Az új felfogás hívei emlékeztetnek rá, hogy a Vatikán is támogatja, és sok modem alkotmány is elismeri a lelkiismereti szolgálatmegtagadás jogát azok számára, akik nem akarnak ölésre kötelező esküt tenni és fegyvert forgatni. Ezek számára biztosítani kell, hogy a katonai szolgálati időt meg nem haladó munkaszolgálatot teljesíthessenek, természetesen emberi méltóságban. Hazánkban is van erre példa: a nazarénus kisegyház - sok-sok börtönbüntetés után - ilyen értelmi különalkot kapott az államtól a hetvenes évek végén.

Általában Bulányi György, volt piarista tanár nevéhez kapcsoljuk a katolikus mozgalomnak ezt a pacifista ágát. A bulányisták „bokornak” nevezik mozgalmukat, mely a vagy bázisközösségi mozgalom része. Ezek a közösségek nem hierarchikus kapcsolatokat építenek ki hívők és egyháziak között, anélkül hogy felborítja bevett formákat. Szervezésüket Róma kezdeményezte a '40-es évek végén. Rákosi alatt Bulányi és a többi kisközösségi vezető börtönben volt, s az állam és a „békepapak” ma sem nézik jó szemmel működésüket. Bulányi tanítása részletesen kidolgozta a középkori maradványoktól mentes szeretetvallás eszméjét, a világi hatalomnak nem szolgáló és erőszak ellenes egyház kívánalmát. Kb. száz kisközösség tartja irányadónak ezt a tanítást, és sok aktív pap véli megszívlelendőnek Bulányi nézeteit. Ez utóbbiak közül való Kovács László is, aki, mint a pápához írott fellebbezésében mondja, tíz évvel ezelőtt részben Bulányi hatására jutott el egyértelmű evangéliumértelmezéséhez és egyúttal a hatékonyabb papi munkához.

Bulányi György munkássága persze nem az egyetlen forrása és nem az egyetlen ága a hivatalos egyházat bíráló katolicizmusnak. Ilyen elvek évek óta hódítanak a katolikus közvéleményben. Mennyiségben és minőségben tiszteletre méltó bíráló irodalom terjed a katolikus hívők - nemcsak a bulányisták között

így például már egy évtizede szokás, hogy a hívek egymást szépen bekötött és hibátlanul gépelt vallásos szamizdatokkal ajándékozzák meg ünnepeken: az ajándékkal a több példányban való tovább másolás kötelezettsége jár. Idős és fiatal papok, papnövendékek és egyszerű hívők a világiakat valószínűleg jócskán meghaladó számban vesznek részt az ilyen olvasmányok írásában és olvasásában. (A világi szamizdat eddig csak a reformált vallásúak hasonló tevékenységét ismertette.) A Kovács-ügy éppen azért

pattant ki, mert az Állami Egyházügyi Hivatal (az ÁEH) megelégette ezt a pezsgést és a katolikus hierarchiát megtorlásra utasította.

A történet előzményei 1979-re nyúlnak vissza. Katolikus papok és hívők egy csoportja ekkor intézte az első beadványt a Püspöki Karhoz, hogy a Zsinat tanításának szellemében járjon közbe a nem fegyveres szolgálat lehetőségének érdekében. Hozzájárult ehhez a katolikus szolgálatmegtagadók bebörtönzése is, ami szolidaritást váltott ki, és sürgősen megoldhatóvá tette a kérdést

Az ÁEH annyira fontosnak tartja a pacifizmus elfojtását, hogy ezért sikeres papok menesztésére és - mint Esztergomban történt - akár a katolikus közvélemény egy részének nyilvános kihívására kötelezi a bíborost.

A hajósi búcsú

Kovács László hívők százait vonzotta templomába, körzetén túlról is. Ifjúsági hitszónokként országos híre volt. Éppen ezért kapott meghívást 1981. augusztus 22-ére Hajós községbe, ahol ifjúsági búcsút rendezett a helyi lelkesedés. Egyikét azoknak az utóbbi időkben szaporodó eseményeknek, amelyeket az ÁEH különös gyanakvással kezelt, és minden esetben kiküldöttjével tisztelt meg. Mintegy húsz pap és ötszáz fiatal vett részt a találkozón.

Kovács hajósi beszéde a laikus számára is igazolja híret Habár a teljes erőszakmentességet hirdeti, korántsem lehetett lagymatag hatással a hallgatóságra. Egyértelmű a mondanivaló, s erejét csak fokozza Kovács fiatalos nyelve és megkapó képeinek sorozata.

Veszélyes kalandra hív fel, az ellenségszeretet kalandjára. Jézusnak nem tapsra van szüksége, mint egy kötéláncosok - mondja. Majd így fűzi tovább: „de az út olyan keskeny, mint egy kötélen a Niagarán keresztül; s a kérdés az, bele mersz-e ülni bizalommal Jézus talicskájába, aki azt ígéri, hogy áttol téged azon a kötélén a másik partra.”

Kovács valódi veszélyről beszél:

„Ha keresztények vagyunk, nem esküdhethetünk meg arra, hogy gyilkolni fogunk. Nem képeztethetjük ki magunkat gyilkosnak, ha nem akarunk gyilkolni... Elviselni az ütésokét, a börtönt is akár, de nem ütni és nem visszaütni, hanem tanítani az erőszakot gyakorlót, mint Jézus tette... Akik nem erre nevelik a gyermekeiket, azoknak - ahogyan Marx mondta - a vallás csak ópium, bármennyit áldoznak és énekelnek is.”

A bíboros ítélete

Nem ez az egyetlen beszéd okozta Kovács felfüggesztését, hiszen sok társával egyetemben évek óta ezeket az. eszméket hirdeti. Azért szolgálhatott mégis ürügyül ez. az esemény, mert két nappal az ifjúsági találkozó előtt az ÁEH a kalocsai érseknél megtiltotta Kovács szereplését. Kovács tiltakozott ez ellen, s megszavaztatta hallgatóságát, hogy beszéljen-e. A tilalom ugyanis későn jött, és azt Kováccsal már csak Hajóson közölhették: a püspök azt mondta hát a helyi plébánosnak,

„oldják meg valahogy a helyzetet”. A plébános végül is engedélyezte Kovácsnak, hogy „hozzászóljon”. Ám Kovács azt is feltárta a hallgatóságának, miért nem lehet „előadó”. így, habár formálisan csak a külső beavatkozás ellen tiltakozott, közvetve bírálatban részesítette az egyházat is.

A bíboros ítélete nem adja meg a hajósi letiltás okát. Figyelmen kívül hagyva Kovács és a helyi plébános megállapodását, az engedelmisség megtagadásaként és botrányokozásként kifogásolja a felszólalás tényét. E vádak egyébként a hajósi plébános és a kalocsai érseki helynök jelentése is cáfolja: mindkettő olvasható a vizsgálat kiszivárgott dokumentumai között. Hangsúlyozzák, hogy a letiltás „rendkívül feszült” hangulatot teremtett a hallgatóságban: éppen ennek feloldása végett engedélyezték a „hozzászólást”, amely ily módon hozzájárult a búcsú zavartalan lefolyásához.

A Vatikánhoz, küldött fellebbezésében Kovács egy kánonjogi problémát is felvet. A bíboros nem várta meg a káplán válaszait a hozzá intézett fegyelmi vizsgálati kérdésekre, holott a vizsgáló pap erre két hetet adott Kovácsnak. Ehelyett „ex conscientia informata” („biztos tudás alapján”) kurtán-furcsán meghozta ítéletét, amely a márianosztrai plébánián való tartózkodásra kötelezi a papi jogaitól megfosztott káplánt. A kánonjog szakértői szerint az „ex conscientia informata”-t csak „titkos bűnök” esetén használhatják. A bíboros eljárása tehát nemcsak méltánytalan, hanem „törvénytelen” is.

Ám sem Kovács, sem védelmezői nem hiszik - s ennek hangot is adnak, hogy a bíboros csupán téves információk vagy rossz jogi tanácsok hatására cselekedett. Egyetlen mondat van az ítéletben, amely Kovács tanításait tárgyyszerűen kifogásolja, s ez így hangzik:

„Szükségesnek tartom annak kiemelését is, hogy a nyilvánosság előtt a fennálló államrend kötelező katonai szolgálatra vonatkozó rendelkezését kritika tárgyává tette, és erre vonatkozó véleménye úgy értelmezhető, hogy a katonai szolgálat mindenkinek a saját lelkiismeretére van bízva.”

Ez. az egész ügy valódi tárgya. A laikus olvasó megállapíthatja, hogy a mondat első fele a bírálat állampolgári jogát vitatja. Katolikus hívők pedig elkeseredetten figyelmeztetnek, hogy a mondat második fele vallásuk legerősebb parancsát tagadja meg.

Nem is annyira azt, hogy ne öljünk, hanem azt, hogy semmit se tegyünk lelkiismeretünk ellenére. Sem a laikus, sem a hívő számára nem igazán bizalomgerjesztő szavak egy katolikus egyházfő szájából.

Az esztergomi Homília

A primás maga gondoskodott róla, hogy a fegyelmi ítélet ne tűnjék Kovács személyes ügyének, sőt, még csak az egyház belső ügyének sem. Három nappal ezelőtt, hogy Kovácsot a rendőri felügyelet és kitiltás egyházi változatával büntette volna, nagy beszédet mondott a katolikusok között terjedő pacifizmus ellen. 1981. szeptember 6-án olvasta fel ünnepi Homíliáját az esztergomi Bazilika felszentelésének 125. évfordulója al-

kalmából: a beszédet 20-án közölte az Új Ember. A katolikusok ekkor már ismerték azt a „legkeményebb büntetést”, amelyet a prímás szeptember 9-én szabott ki Kovács káplánra.

Először párhuzamot vont 1856 és a mai nap között, közös nevezőre hozván az egyház három kegyurát: Szent Istvánt, Ferenc Józsefet és kit is? - az ÁEH-t? az MSZMP KB Politikai Bizottságát? -, egyúttal hűséget fogadva a mainak.

„Hogy az esztergomi Bazilikának a fölszentelésén részt vett a király, ezzel jelezte, hogy van szíve a magyarok ünnepe, de a magyar nép iránt is. Ezt juttatta kifejezésre abban a rövid, de magyar nyelven elmondott válaszában is, amelyet a hajóról lelépve intézett Scitovszky bíboroshoz: »Szent István királynak a példáját követve én is hű alattvalóim boldogítását mindig a szívemen hordom, és Önöket, valamint a hazának összes lakosait császári kegyelemről biztosítom - Ma sem lehet az egyháznak más küldetése, mint a kezeket összefűzni a békességen át az egész közösség javára: egyház, és állam javára.»

Igaz, ezek a szavak nem zárják ki, hogy a magyar egyházfő 1981-et 1856-hoz hasonlóan kiegyezés előtti történelmi pillanatnak látja. De azt is kétségtelenné teszi, hogy a prímás ragaszkodik a magyar egyház lojalista hagyományaihoz, és elveti a kiegyezés lengyel útját, amelynek előfeltétele éppen az egyház testi-lelki függetlensége volna.

Az egyházon belüli vitákra tér át ezután, mert mint mondja: „A belül békétlen egyház nem tud magából békét kisugározni.” Szerinte már Pál apostol is „a legkeményebb büntetéssel” fenyegette azokat, akik egyházi hatóságokat bíráltak.

Hogy mifajta békétlenségre gondol, az lassan bontakozik ki történelmi példák sorából, amelyek mindegyike a magyar állam által vívott háborúkat és polgárháborúkat idéz fel a hála és a dicséret hangján. Itt, a Bazilikánál áll a „több háborút viselő, országunkat kiterjesztő Nagy Lajos királyunknak a szobra is”. „Józan ésszel, magyar érzéssel elítélhetnénk-e mi Szent Istvánt azért, hogy idegen népek támadásaival szemben megvédelmezte Magyarországot? És hogy a lázadó Koppány, Gyula, Ajtony ellenében megőrizte az ország egységét?”

Végül megnevezi a bajt

„Mint az ország primása aggódva látom, hogy egyes túlzásra hajlamos papjaink és híveink is a katonai szolgálat megtagadására buzdítják hadköteles fiataljainkat. És tesszik ezt a Szentírásra és az egyház tanítására való hivatkozással, úgy, hogy a mi fiataljaink egyenesen katolikus hitükből eredően mondjanak határozott nemet a katonai szolgálatra. Megdöbbenéssel halljuk, hogy akadnak, akik engedelmeskednek szavuknak.”

Újabb történelmi párhuzamok után - Hunyadi a törökök ellen, Szent László a kunok ellen - Lékai kimondja: „Jogos az önvédelem, jogos az erő.” Nem használja ugyan az „igazságos” és „igazságtalan” háború marxista megkülönböztetését, de ahhoz hasonlóan vezet be:

„Eszményi megoldás a háború elkerülése, erre kell törekednünk, de hogy rendezett erőre szükség van, azt az egyház nem ítéli el, sőt kiemeli. Csak egy ellen, az erfíszak alkalmazása ellen száll síkra.”

Példa a rendezett, jogos erőre: Szent László legyőzi a kunokat. Az erőszak elítélése: az életben maradt kunokat Szent László nem engedi lemészárolni. „És a kunok beolvadtak a magyarságba.”

Egyetlen példa, egyetlen utalás sem arra, hogy a magyar állam valaha is jogtalanul viselt volna háborút. Ugyanígy említés nélkül marad, hogy a magyar egyház - a Lékaiétól nyilván nem túlságosan eltérő szavakkal - áldását adta volna rossz háborúkra. Holott az élő nemzedékek csak ilyen példákat ismernek. S a katolikus pacifisták álláspontjára: a XX. század tanulságaira, a nukleáris fegyver kérdésre s egyáltalán a „ne ölj” és a „ne üss vissza” parancsára Lékai meg sem próbál válaszolni.

„Csak néhány ember akad, aki titeket megzavar, és el akarja ferdíteni Krisztus evangéliumát” - idézi a prímás Szent Pált a „békéden” pacifisták fejére. A válaszlevelek tanúsága szerint ez a mondata különösen sérelmes. Hiszen az egyházfő itt azon is túlmegy, hogy a „császár adójaként” írja le a hadkötelezettséget, s egyenesen Jézusnak tulajdonítja a múlt és jövő magyar hadműveletei iránti egyházi odaadást.

Cserbenhagyott mártírok

Az esztergomi beszédet a laikus nem értelmezheti másként, mint a magyar egyház feudális hagyományainak nyílt vállalását egy nem éppen független Magyarországon nem éppen istenfélő államhatalmával szemben is. Mindez azonban nem új, és ezért magyarázatra szorul, hogy a katolikus közvélemény egy nem lebecsülendő része olyan szokatlanul hevesen reagált erre a beszédre. Lékai félrevezetőknél és félrevezetetteknek nevezi a fegyveres szolgálatot megtagadókat, akik „érzéketlenül és vakon” mennek el a nemzeti múlt tanulságai mellett. Az Új Ember egy későbbi száma pedig, értelmezve a bíboros beszédét, egyenesen az egyház és a magyar nép ellenségeinek címezi őket.

Az ötvenes évek óta nem fordult elő, hogy a magyar egyház nyilvánosan megbélyegezze azokat a tagjait, akiket az állam vallási felfogásuk miatt megbüntetett. Most pedig súlyos börtönbüntetésekre, pszichiátriai kezelésekre és katonai büntető alakulatokba való beosztásra adja áldását.

Mindez, valószínűleg a „jogos, rendezett erő” kategóriájába esik.

Íme néhány eset.

„Hadjköteles fiataljaink” doyenje a 49 éves dr. Merza József matematikus. Negyvenhét évesen, 1979-ben váratlanul behívót kapott, nyilván, hogy kipróbálják hittársai között már megvallott pacifista meggyőződését. Hathavi fogva tartás után „paranoid pszichózis” kóris-mével átengedték a hárshegyi elmeegógyintézetnek. „Gyógykezelése” után a Matematikai Kutató Intézetben elvesztette kutatói állását, csak könyvtárosnak mehetett vissza.

Fia, ifjabb Merza József jelenleg kétéves börtönbüntetését tölti ugyanazért, amiért apját elmebeteggé nyilvánították.

Besze Imrére 1981 decemberében mért ki 30 havi börtönbüntetést a kaposvári katonai bíróság, a fegyveres szolgálat megtagadása miatt.

Pintér István székesfehérvári lakatos jelenleg katona. Megtagadta az eskütételt, s a katonai börtönben is ehhez tartotta magát sokáig. Majd - családtagjai szerint súlyos lelki és fizikai nyomás alatt - beleegyezett, hogy felesküdjön és szolgáljon. Esküjét elfogadták, de mégis harminchárom hónapi büntetőalakulatra ítélték. A hírhedt „futkosó” ismerői szerint jobban járt volna a börtönnel vagy a pszichiátriával.

Míndezek katolikusok. Ismeretes, hogy a nazarénusok kitartó mártíromságukkal és szolidaritásukkal elértek bizonyos engedményeket, fegyvertelen szolgálatot tehetnek.

Mi sem érhetőbb, mint az ellentmondáshoz nem szokott „rendezett erő” vonakodása, hogy az ország legnagyobb vallásfelekezetének - vagy egy részének - is felmentést adjon a fegyveres szolgálat alól. Ezzel növelné az egyház vonzerejét, s akár felekezetien kívüliek számára is precedenst teremtene. De ugyanennyire érthető a katolikusok megrökönyödése, ha primásuk haragosan megtagadja azokat, akik élni akarnak lelkiismereti szabadságukkal, s ezért hajlandók megszenvedni is.

A tiltakozó levelek

Több százan írtak levelet a bíborosnak: 114 aláírással a Thököly úti plébániához tartozó hívek, és több tucat levél keletkezett úgy, hogy négy-tíz fős baráti csoportok fogalmaztak cgyet-egyed. Ezenkívül egyéni leveleket írtak Kovács paptársai és egyszerű hívők is. Sok levél nem került be a katolikus „ajándékirodalomba”, s így tartalmukat csak a bíboros ismerheti.

Minden levélben közös, a legkeményebb hangúakban is, az azonos egyházhoz tartozás érzése, a szeretet hangja. Van, aki csak gyengeséget vagy fatális tévedést lát a Kovács elleni ítéletben, de a Homília nyilvánosságra hozatala óta szaporodnak a hangok, amelyek Jézustól idegen szándékok követését és igazolását vetik a bíboros szemére. Minden levél az egyházon belüli megértés reményével, ima felajánlásával ér véget, de egyik sem hagy kétséget afelől, hogy szerzője elengedhetetlennek tartja a bíboros lelkiismeret-vizsgálatát

A legenyhébb hangvételű levél a legkorábbi, a Thököly útiaké, ez még csak Kovács eltávolítása ellen tiltakozik.

„Főtisztelendő Bíboros, Primás Érsek Úr!

Megdöbbenéssel vettük tudomásul, hogy Kovács Lászlót, aki káplánunk, lelkipásztorunk, hitoktatónk, lelkiatyánk, kisközösségi vezetőnk, barátunk, Krisztusban testvérünk és új kezdeményezések elindítója, Bíboros Úr 1981. szeptember 9-1 hatállyal papi működése alól fél évre felfüggesztette, Budapestről kitiltotta, Márianosztrát jelölve ki tartózkodási helyéül, és az ottani plébános felügyelete alá helyezte. Az ellene felhozott vádakkal nem értünk egyet, és a büntetést

igazságtalannak tartjuk. Kovács Lászlót mi az egyházért aggódó, a hívekért, különösen a fiatalokért élő és Jézus ügyéért minden áldozatra kész papnak ismerjük. Ezért felfüggesztése és elhelyezése ellen tiltakozunk. Tiltakozásunk másolatát megküldjük a Szentszéknek.”

114 aláírás

Kilencen írták alá a következő levelet:

„Mi, akik hivatalosan nem tartozunk a Thököly úti egyházközséghez, ha tehetjük, szívesen elmentünk oda vasárnap esti misére. Kovács László nyílt, világos ige hirdetése sokakat vonzott, s emellett olyan keresztény közösségi légkört tapasztalhattunk meg ott, amilyen csak kevés templomban található meg.”

„Biztonsággal állíthatjuk, hogy Bíboros Úr ítélete nemcsak egy paptestvérünk pályáját törli derékba, hanem az egyházközségének is súlyos kárára van.”

A pátkai plébános írja:

„Kovács atya internálását csak fatális tévedésnek tarthatom. Ez az ember nem büntetést, hanem a legnagyobb fokú egyházi elismerést érdemli munkájáért, melyet volt szerencsém tapasztalni. Él bennem a gyanú, hogy Eminenciád ezt nem jézust, hanem ateista sugallatra tette.”

Külön történet Gromon András pomázi kápláné, aki levelével egy időben templomi prédikációban is közösséget vállalt az üldözött Kovács Lászlóval.

Levelében először az evangélium egyértelmű voltára emlékeztet, majd így folytatja:

„Ami pedig az egyház hivatalos tanítását illeti, az, sajnálatos módon, valóban megengedi a katonai szolgálatot, ám ugyanaz a pont megengedi a katonai szolgálat lelkiismereti okból történő megtagadását is, sőt ajánlja, hogy a törvények humánus módon, előre gondoskodjanak azokról, akik ezt az utat választják.

Megdöbbenéssel és fájdalommal olvastam Bíboros Úr Homíliáját, mert ma, amikor az emberséget totális háború katasztrófája fenyegeti, a magyar katolikus egyház feje - a felhozott történelmi példákkal - szinte dicsőíti a háborút Bármennyire sajnálom is Bíboros Úr hangvétele és kijelentései Babits Mihály sorait juttatják eszembe; aki Az írástudók árulása c. művében ezeket írja: »A legnagyobb árulás az, amikor a Szellem leborul a Tények előtt...* PL: A háború nem krisztusi dolog: a Krisztus papja, aki a Békéről és a Testvériségről szónokol, s közben megáldja a gyilkos fegyvereket, mindenképpen szomorú és tragikus látvány... De százszorta demoralizálabb az a pap, aki nem cselekedeteit, hanem igéit alkalmazza a vad élethez és Béke és Testvériség helyett a harcot hirdeti. Az előbbi talán gyenge papja az Istennek... Az utóbbi áruló pap, áruló írás. Mindazonáltal mégis nagyon reménykedem, hogy csupán tévedésről és gyengeségről van szó.”

Végül szeretetéről biztosítja a bíborost, és azt írja, reméli, hogy az ő válasza is szeretéiből fakadó atyai és testvéri szó lesz. Nem sokkal ezután Lékai Gromon Andrást is megfosztotta papi jogaitól.

Szigetszentmiklósi és halásztelki aláírók, „a magyar egyház egyszerű, de annál ragaszkodóbb hívei” teszik fel a következő kérdéseket:

„Miért ne lehetne a Lélek hatásának tulajdonítani azt a tényt, hogy a szerétéiről szóló tanítást másként értelmezik a Jézust szerető emberek ma, mint 1456-ban? Hogy nem Kapisztrán Szent János és Hunyadi János szerint gondoljuk a Fiú Isten emberiséget egybeszerető akaratát?

Miért engedetlenség az az egyház fennálló fegyelmeivel szemben, ha valaki nem hajlandó még ígéretet sem tenni arra, hogy bántsa embertársait?

Miért ne lehetne Jézustól meghatározott az a lelkiismeret, amely az emberiség békéjét a vissza nem ütésben látja megvalósulhatónak?

Miért túlzás az, ha valaki Jézus szerint gondolja leélni életét még akkor is, ha azért börtönbüntetést kell vállalnia?

Nem ezeket kellene-e bíborosi palástja alá vonnia, mint a magyar egyház oltalmazójának Isten akaratából? Könyörögve kérjük Bíboros Atyát, ne taszítson el magától minket, hanem segítsen megértő szeretetével.”

A Kovács-ügyre és a Homíliára közösen reagáló levelek általában hosszabbak és érvelőbbek. Egy örökfogadalmas szerzetesnő írja:

„Egyetlen jóakarató ateistáról sem tételezem fel, hogy a 20. században dicshimnusz zengjen az embertestvéreit felnégyelő régmúlt eltévelyedéseiről: A mi normánk Jézus Krisztus és az Evangélium, semmiképpen sem az attól fényév távolságban lévő középkori szemlélek”

„Az erő és erőszak lingvisztikai játékaival kapcsolatban elegendő a Tízparancsolat mellébeszélésre okot nem adó Ötödik Parancsára hivatkozni. Sajnálatos, hogy az évszázadok folyamán az emberi hatalomvágy éppen a kereszténység soraiban homályosította el ezt.”

„Urunk Jézus megígérte ugyan, hogy Egyházán nem vesznek erőt a pokol kapui, de semmiféle biztosítékot nem adott arról, hogy a magyar egyház is fennmarad. Ehhez nyilván a mi közreműködésünket várja.”

„Nagyon jól tudom, mit jelent egy szocialista államban élni - hét és fél évet voltam börtönben. És itt megint értetlenül állok: vajon magányos, hatvan-hetven éven túli személyek, akik egészen Istennek adták magukat, mitől félnek? Mi történne? Ma nem visznek senkit oroszlánok elé, de még börtönbe se. Legfeljebb egy kényelmesen berendezett szoba lenne a következmény, ahol bőséges alkalom nyílna Mennyei Atyánkkal és Mesterünkkel való beszélgetésre. Hozzáadatnék jutalmul a bátor tanúságtévésért százannyi testvér és nővér semmivel sem pótolható szerctet: a békés, nyugodt lelkiismeret, és a földbe hullott mag sokszoros termése a magyar egyház talaján.”

Hatgyermekes érdi házaspár:

„A Szentatya járhatja zarándokúját Hirosimától Nagaszakiig, ha Magyarországon katonai buzdító beszédekkel

ünnepel az ország primása. Mi nem katonának, hanem teremtő szeretetre épített életű embereknek álmodjuk meg gyermekeinket. A kardokból nehéz lesz ekevasat kovácsolni, ha az ezen fáradozók szemben állnak az »egy- ház fegyelmével*.”

„Kovács atyának áldásos szolgálatát közvetlenül és közvetve ismerjük. Miért kellett ennek megszakadnia? Talán mert ha sokáig tanít, kevesebb lesz a magyar katona? Trianon előtt ötmillió ember ment ölni...!”

B. J.-né:

„Mélyen megrendített esztergomi beszéde, melyben úgy érzem, nemcsak Krisztus cilncsüzszerctetre vonatkozó parancsát vette semmibe, hanem a hazaszeretet kérdésében is olyan anakronisztikus nézeteknek adott hangot, amelyek minden békeszerető embert megbotránkoztatnak.”

„Késedelmes szívünk miatt a múltban fokozatosan elvesztettük a kétkezi munkások többségét. Ezen a fájdalmas felismerésen okulva kellene legalább most megújítani az életünket, hogy el ne veszítsünk minden békeszerető embert.”

„Az Isten által rendelt vezetőnek tudnia kellene, miként vélekednek hívei. Tudnia kell arról a megbotránkozásról, amelyet esztergomi beszédével, s arról is, amit Kovács László igazságtalan elítélésével okozott. Nem volna szabad legjobb papjainkat a hatalom oltárán feláldoznunk, mert így az önmagában meghasonlott ország sorsára jutunk.”

H. Gy. idős plébános:

„Jézus evangéliumi tanítása szerint mi a különbség az erőhatalom és az erőszak között? - Hitler hadserege rendezett: erő volt? Ilyennek kellett hirdetnie a német katolikus egyháznak? A tegnap még forradalmi erőszakosport ma hatalomátvett rendezett erő lett? Miért? Mert több fegyverük volt? Mert ügyesebben gyilkoltak, tegnap még erőszakkal?”

„Én kész vagyok továbbra is vállalni életem következményeit, amint vállaltam 1953-ban az öt hónapos börtönbüntetést, a szénbánya kényszermunkáját Tatabányán, és vállaltam pár éve mindkét útlevelem visszavonását, a sűrű áthelyezéseket, a kétévenkénti újakezdést. Egyre közeledik végső számadásom.”

B. B. káplán írja Budapestről:

„Ha nem lenne olyan tragikus, egyenesen humoros lehetne azon megkülönböztetése, amellyel szétválasztja a háborút és az erőszak alkalmazását. Talán létezik erőszakmentes gyilkolás is? Milyen jó, hogy a mi urunk a mesteri mellébeszélések leleplezésére saját példáját is ránk hagyta, hiszen inkább meghalt, semhogy védje magát.”

„Jézus egyházán belül kicsiknek és nagyoknak egymásra kellene találniuk. De ez csak akkor lehetséges, ha egy a szívük és egy a kincsük, ha abbahagyják a két úrnak szolgálás örültségét. Könyörögve kérem, hallgasson lelkiismeretére!”

P. I. egyházmegyes áldozópap elemző hangon kommentálja Lékai beszédét. Vitatja, hogy 1956 és 1981

összehasonlítható volna, éppen az egyház szemszögéből.

„A mai kormányzat a gyakorlatban különbséget tesz hívő és nem hívő polgárok között, a humanizmus legalapvetőbb törvényét szegve meg nap mint nap, ugyanígy a vallás- és lelkiismereti szabadság Helsinkitől törvénybe iktatott jogait is.”

„A mai kormányzat egyik alapvető célja a vallás felszámolása.”

Az erőszakmentesség kérdésében, mint mások is, a Vatikán nyilatkozataihoz fellebbez a magyar egyház partikularizmusa ellen.

„Ma nem az a probléma, hogy egy háború agresszív-e vagy védekező-honvédő jellegű. Az emberi nem védelméről van szó. Ma a béke egyetlen lehet: az erőszak minden fajtájának teljes elítélése.”

„Ha vannak olyanok, akik tudnak »inkább Istennek* engedelmessé válni, azokat nyílt hatalmi utasításra nem volna muszáj internálni. Meg kellene próbálni azt az egészséges egyezséget, hogy ha valakinek nálunk komoly lelkiismereti problémát jelent a fegyver elfogadása és használata, valamint az ellenségnek titulált embertestvérek kiirtására vonatkozó eskü letétele, akkor azokat ne elzárás, hanem megértés várja, s lehetőségük legyen másféle szolgálattal gazdagítani édes hazánkat. Nagyon sok államban van rá példa. Nálunk is van, ha nem is a katolikus egyházzal kapcsolatban.”

„Belátom Bátoros Úr gondolatmenetének realitását, de elfogadni és magamévá tenni nem akarom és nem tudom. Nincs merszem Krisztus Urunkkal szemben egy sekélyesebb igazságot elfogadni. Egy egyértelmű evangéliumhirdetés megoldása a mostani feszültségeket, amelyekről Homiliájában szólt, s egy emberként Bátoros Úr mellé állítaná a magyar egyházat.”

Ismét laikus megfigyelések

Szinte méltánytalannak tűnik, hogy ilyen levelek után visszacsúsznak a magamra vállalt száraz krónikási hangba.

Önkényes laikus felosztással két áramlatot különböztethetnénk meg az egyház belső bírálói között. Az első, nagyobb, nem él strukturális vagy az evangéliumértelmezési érintő javaslatokkal, kivéve persze azoknak a beszűrődéseknek az eltávolítását, amelyek az állam nyomása alatt kerültek be az egyház életébe és ámtításába: ilyen a „békepapok” ténykedése, a papnevelés és vallásoktatás ballasztjai vagy az ÁEH vétőjoga a felszenteléseknél és a kinevezéseknél stb. Azt várják a főpapságtól, hogy legyen bátrabb, vállalja az egyház és az állam valódi szétválasztásának esetleg feszültséggel teli útját

Ez a csoport gyorsan bővül, mert a papnövendékek nagy része is úgy gondolkodik. Az állam kegyúri jogától egészen az egyszerű hívőket érintő hátrányos megkülönböztetésekig terjed a panaszok listája, s ezek mind abból az aggodalomból táplálkoznak, hogy a fő-

papság engedékenysége célt téveszt: nem az egyház erősödését eredményezi, hanem gyengülését befolyásban is és vonzerőben is.

A másik, kisebb csoport osztja mindezeket az aggályokat és követeléseket, de elképzelhetetlennek tartja, hogy az egyház szervezeti és spirituális megújulás nélkül talpra álljon. Túlságosan is az állami manipuláció kedvére valónak látják, ha az egyházon belül nincs párbeszéd a hierarchia és a bázis között. Egyértelműbb, népszerűbb, mozgósítóbb evangéliumértelmezést várnak.

Tulajdonképpen a feudális évszázadok csökevényeit távolítanák el. Az ilyen kritika természetéből következően maguk is kísérleteznek mozgékonyabb és bensőségebb közösségek szervezésével. A „bulányisták” a maguk száznál több kisközösségével csak egy részét teszik ki a radikálisabb, kisebb csoportnak.

Lehetségesnek tűnik egy másik felosztás is, amely a bírálókat a hagyományhoz való viszonyuk alapján igyekszik megérteni.

Sokak optimizmusát - különösen az idősebbekét - a magyar egyház ezer éve táplálja, ők különösebb újraértékelés nélkül is lehetségesnek tartják, hogy egy bátrabb magyar egyház elvállalhatta a lengyel egyházzal hasonló nemzeti szerepet.

Mások, ha ragaszkodnak is a bevett formákhoz, „visszamenőleg” is elégedetlenek. A Habsburg-párti és birtokos klérustól egyenes vonalat húznak a világháborúk tábori áldásosztóig és a jelenkori gyengeségig. Természetes reakcióként „nemzetietlenebbek” tehát, mint a zöm. Filozófiájuk kevésbé fakad a magyar glóbusz eszméiből és inkább univerzalista: gyakrabban az Evangéliumból és az emberiség közös reményeiből merítenek bátorítást, s ritkábban a magyar egyház múltjából.

Az erőszakmentesség például meglehetősen gyökértelen a magyar katolicizmusban: kemény pacifizmust, szolgálatmegtagadást Magyarországon eddig csak olyan kicsiny felekezetek gyakoroltak, amelyeket sok katolikus az ökumenizmus ellenére műveletlen szektáknak tekint, s éppen a szektásság vádjával igyekeznek elszigetelni a katolikus kisközösségeket az állammal együttműködők.

Lévén persze mind az egyház tagjai, soha nem volt a különböző áramlatok közt akkora távolság, mint világi irányzatok között lehet. A Homília nyomán támadt felháborodásban a kisközösségeken túli katolikus közvélemény egy része is elutasítja a bíboros államnacionalista érvelését. De a kisközösségi levélírók sem szektások: az egész egyház erősödését várják a hitvalló papok és közösségek megtámogatásától, a lelkiismereti szabadság védelmétől. A fegyverkezés nemcsak keresztényietlen, hanem nemzetvesztő is - válaszolják a primásnak, aki a nemzet lefegyverzésével vádolja őket. „Univerzalista” és „nemzeti” gondolat mintha kevésbé volna már máshová tartozó.

Ami a pacifizmust illeti, egyelőre nem világos, utat talál-e a megújulásra vágyó katolikusokhoz. Lehet, hogy a radikális katolikusok magukra maradnak a fegyvertelen szolgálat törvényes lehetőségére irányuló követelésükkel.

De emberi példájukkal és a polgárjogi mozgalmak szellemében fogant érvelésükkel úgy is serkentő hatással lesznek egyháziak és világiak lelkiismeretére. Sem a mélyen vallásosak, sem a demokratikus gondolkodású laikusok nem kerülhetik el, hogy védelmükre keljenek és hogy tanuljanak tőlük.

Hiszen mozgalmuk akár holnap is becsületet és életet menthet az állig felfegyverzett Kelet-Európában.

KIRÁLY IGNÁCZ

ELEGEM VAN... MIT TEGYEK?

Elege akkor van az embernek, mikor olyan negatívumok csapkodnak körülötte, melyekről nem tehet és ellenük nem , vagy alig tud tenni. Ránk jött a covid a maga emberi tényezőinek következményeként. A vízcsepiből is ez folyt: így vigyázzunk egymásra és magunkra, meg ez és az a hibás, az okozó, a bűnös. Tudatosodhatott bennem, hogy a lokális bajok mára globálissá tágultak a szállítások, utazgatások viszik a bajokat is. Nem is akarok utazgatni, nem is akarom, hogy miattam Amerikából szállítsák a mindennapi betevőt. Ránk jött ez a háború is. Kapunk előtt szenvednek a szegények, a kisemberek, mikor a nagymenők játszik a hazafit, ragaszkodnak a hatalomhoz, kergetik világhatalmi álmaik morzsáit. Én, a kisember pedig igyekszem segíteni pénzt, paripát (autót), fegyver helyett tartós élelmet, gyerek dolgokat küldeni, vinni. Elegem van, mert a zavarosban kivirágzott a bűnözés, a fegyverrel is rendelkező tolvajok és rablók világa, az ingyenélő haszonlesők világa. Küzdeni már azért is kell, nehogy a negatívumok elsorvasszák a segíteni akarásomat. És még itt voltak a választások is. Elegem van a minősíthetetlen köpködésekből, az irányzatok, az álmódosítások és a másikat lejáratni akaró féligazságoknak világából. Kisemberként elbattyogok szavazni arra, hogy Istenemet, családomat és népemem támogassam kicsi sóhajtasommal. Jó, tudom, hogy a kisember kicsit tehet. Visszasírom gyermekkorom tanyasi világát, ahol az volt a hírértékű, hogy mi történt a környező tanyákon. Ennyi is elég volt ahhoz, hogy az élet ránk eső kis zugát működtessük. Nem vitte el időnkét, energiánkat, figyelmünket az élet ránk nem tartozó erőtere. Elegem van az aránytalanul nagy hírdömping manipulációs törekvéseiből, mert hatásköröm morzsányi. Miért kell azt éreznem, hogy hülyének néz a világ?

Mit tehetek? Égbe kapaszkodom, de még nem ereszttem el a földet. „Csto délaty?”- hogy stílszerű nyelven kérdezzek. Szerény határozottságra törekszem.

Kerülnöm kell a jól értesültek tévedhetetlen szerepét. Pedig olyan nagy a kísértés a magabiztos tájékozottságot mutatni akaró beszédre, mikor annyi sületlenség és megtévesztés villog körülöttem. Tanulok hallgatni és meghallgatni. Tanulom kívárni, hogy kérdezzenek. Hallgatásom sokszor már figyelmet felkeltő. Van véleményem, de nem hányom ki az asztalra. Nem érzem ezt elfojtásnak, mert másutt igyekszem levezetni a feszültséget, pl. egy ilyen elmélkedésben. Itt a mai evangélium, melyben az emberek össze-vissza vélekednek Jézusról. A megkálapolástól, a lelegyintésig mindent kapott. Az elit, félrevezetőnek tartotta, mert nem azt tanította, ami nekik tetszett volna. Szóval a tetszés szerint működik a világ? A hatalmon lévőknek tetsző a jó? Tíz körömmel kell ragaszkodnom Jézusunkhoz és az ő Istenéhez. Ja, hogy rám mondhatják így, hogy a neki, nekik tetszeni akarás határoz meg? Mondják csak, és lelkük rajta. Az vesse rám az első követ, akinek nem kell semmi fix pont az életéhez. Sziklát kerestem, hogy építkezhessenek. Jézusra találtam. Legyen hála ezért mindazoknak, akik ehhez hozzá segítettek...

MERZA JÓZSEFR

A DUNÁNÁL

Innen, a padról, jól látszanak a szemközti hegyek, a széles, nyugodt víz mögé vonnak sötét hátteret. Amikor Évát kísértük ide, a világ legszebb helyére, a decemberi komoly ég borult fölénk, borongós, hűvös volt a világ. Gondoltuk volna, hogy bő két év múlva Te is eljössz megnyugodni a parti fák közé, télidő helyett egy tavaszi napon? Jókai, József Attila és Claudio Magris Dunájához, oda, ahol egyesek szerint végetér Európa? Bizony, nem gondoltuk. Fiatalnak tudtunk, szellemed az is volt, de szemed körül megszorodtak a gond kikerülhetetlen karikái.

Egy lapra kerül Európa, a nagy folyam és az Árpádházi Erzsébetről elnevezett Ildikó? Bizony, oda, kedves barátnóm, tiszteletbeli pataki polgár, egykori rejtett, fiatal szerzetesnővér. Mindenki akkora távlatot érdemel, amekkorát életében maga is áttekintett. Hová nőtt a vidám, gondtalan, huszonéves leány, akinek a csatárkai kertben megismertelek? Beérhetted volna egy templom, egy jóváhagyott lelkiségi irány biztonságával, de érezted, és bátor voltál érezni, hogy védtelen társaiddal együtt kell elindulni arra a kalandra, ami a hit világában várja a vállalkozó embert. A hit világába pedig beletartozik a múlt és a jövő, a földkerekség, az örökké felkelő Naptól annak lenyugtáig. Hozzáköztetted magad a múlthoz, az örökséghez, de nem féltél megszabadulni minden olyan kötelektől, amely értelmetlen rabságba zárt volna. Együtt voltunk konzervatívok, időnkint fundamentalisták és egyként indultunk meg egy

szabad, nemes feladatokat kínáló új Országért, annak szelíd kicsinységéért, nagylelkűségéért. Mennyit tépelődünk, vitáztunk az Útért, egymás útjának egyengetéséért. Feledhetetlenek maradnak a harminc évvel korábbi ócsai beszélgetéseink, amivel előbbre jutottunk a magunk kis útján, mit sem törődve a bennünket barátságatlanul figyelő szemekkel. A zárt plébániaudvar ugyanakkor maga volt a nagyvilág, mert megidéztük benne az új idők új gondolatait. Nagyító által papírra vetett kép módján jelentek meg földrészek elképzelései az örömhír jegyében jobbnak látott világról. Ebben hittünk, ezért akartunk élni, dolgozni képességünk szerint.

Ugye, nem zavar, hogy elméletinek látszó sorokat írok emlékedre. Lennének más témák is, megpróbálhatnám, hogy megfessek szentképedet egy csarnok részére, hiszen mértékadó személyek szerint egyike voltál a Bokor mély lelkiségű, érzékeny tagjainak. Ebbe nem megyek bele, nem szeretem a bizalmaskodást, a jólérsétség látszatát. Ha valaha is írtál volna a kis Terézéhez hasonló stílusban, akkor kommentálnám, ámde nekem nincs tőled ilyen írásom. Maradjunk hát abban, hogy csak tudok „kamrabeli” imádságaidról, és csak sejteni tudom, miről is lehetett olyankor szó. Inkább azokra a kritikus és önkritikus elmélkedéseidre emlékszem, amelyekkel bátran nyitottál meg egy-egy közösségi találkozót a tisztánlátás és az előrelépés jegyében. Negyven velünk töltött év adott erre jogot és képességet, azok a baráti beszélgetések, amelyekben meghallgattad gondjainkat és segíteni próbáltál. A figyelmes, érző Ildi mellett, avagy benne, persze, ott van az okos nő is, büszkeségeink egyike, aki maradandóan kommentálta az egyháztörténet nagy alakjait, Ágostont, Ferenc testvért.

Nagyon fogsz hiányozni. Gondolkodásunkban, gyakorlatunkban mindig sokat jelentett a női szem, a teremtés másik, másfajta oldala, nézőpontja. Voltak és vannak eredménytelen törekvéseink, de sikeresek voltunk abban, hogy túljussunk a férfiközpontú látás és cselekvés egyoldalúságán. Olyan emberekkel, mint Te, ez sohasem volt gond, nem kerültünk divatos irányzatok felületességének csapdájába. Mivelhogy elmentél, Lilla és Andi neve után majd a tiédet is egy sóhajjal fogjuk felidézni, mint olyan emberét, akire mindig nagyon nagy szükségünk lenne. Éva néni aprócska Ildikójára, akit nem tudtunk lebeszélni a dohányzásról.

Ötven éve érdeklődve olvastam Németh László tanulmányát: „Gulyás Pál szobájában”. Ki tudja, ki ez az ember és hol van az a Bocskai kert, amelynek egy házában európai gondolkodású szellem rótt a sorokat, homokra telepített szőlő és gyümölcsfák között. Németh László bemutatta ezt az író. Klein Eszter egyetemista korában bebizonyította egy kombinatorikus tételt, aztán Ausztráliába sodorta az élet. A matematikusok egy szűk rétegén kívül ki ismeri Klein Esztert, de ha Erdős Pál a témába vágó előadást tartott,

mindig így kezdte: Klein Eszter a harmincas években bebizonyította a következő tételt. Nem lehet bizonyos korokról, állomásokról beszélni anélkül, hogy ne említenénk meg olyan neveket, akik nekünk, s ezáltal áttételesen másoknak is sokat jelentettek. Ami igaz vagy szép egyszer létrejött, az nem lehet oly kicsi, hogy naggyá ne tehesse a benne lévő érték. Én tehát, Erdős módjára, feladatomban fogom tekinteni, hogy ha történelmünkről beszélek, időnkint így szóljak: „És akkor, a hetvenes-nyolcvanas években, Ildikó a következő fontos dologra hívta fel a figyelmünket”. *Primus gradus honoris*, a többit majd hozza az idő, és gondolataink eljuthatnak egy nagyobb közösség lelki tudatáig. Ebben hitt minden alkotó Lőcsén, Stószon, Marosvécsen, Váradon, Pilismaróton. Rábocsájtjuk művünket az idő folyamára és hagyjuk, hogy vigye határtalanul, országokon és korokon át. Ismét a folyónál vagyunk.

Jó így állni és nézni az élő vizet, mert a nagy folyóknak életük van. Aki a partjai között csendesen haladó Dunát látja, az az életet látja és nagy békesség tölti el a lelkét. Lemond önmagáról, része lesz a nagy egységnek, beleolvad. Nemcsak fizikailag, de szellemileg is. Észre sem vesszük, mikor léptünk át az egyik világból a másikba, nem is látjuk, mikor lettünk a teremtés megértő, engedelmes, együttműködő társaivá. Olyanok leszünk, mint a gyermekeire néző szülő, aki emlékszik saját múltjára és látja utódaiban a jövőt. Nagy megnyugvás árad el rajtunk, felismertük helyünket, sorsunkat a szüntelenül változó mégis változatlan világban, mert látjuk, hogy minden hiányunkkal együtt, kapocs voltunk egy el nem szakított láncban.

Mi ez, Ildi, nekrológ, azaz halotti beszéd, vagy tanulmány? Szabad ilyet írni? Igen. Nincs nekrológ, mert amíg én vagyok, addig Te is vagy, mint olyan barátaim, akik szintén nem állnak mellettem, de akiknek üzeneteket küldök az elektromosság hullámain. Egyben látok mindenkit, az alakok élnek. S önző leszek: *nekem* ez elég. Az alakok megszólítanak: ki a képernyőn, ki lehuny szemeim mögött. Mindenki él, a távol és a nagyon távol lévők egyaránt. Tanulmányt kell írni, amit Neked köszönhetek, amit Te inspiráltál s látod, Te Hamu, aki visszatérsz, hogy életet hagyjál magad mögött. Nem sírókra és bánkódókra van szükség, mert a sírás elhal, a bánat megenyhül, de a tovább élő emlékezet megmarad.

Megmaradtál.

2006. április

KIRÁLY IGNÁCZ
JÉZUSRA ÉPÜLŐEN, MÁSKÉNT

Nem dogmatika és krisztológia következik. Egyszerűen elgondolkozom arra a tételre figyelve most, hogy Jézus „Valóságos ember!” Nem mítosztalanítás ez, hanem a Jézussal egységre, organikus kapcsolatra törekvő megfontolás. Ki ne ismerné Kempis Krisztus követése című művét? „Aki engem követ, nem jár sötétségben - mondja az Úr. Krisztus szava ez: arra int, hogy az ő életét és erkölcsét kövessük...” (I/1). Erre a buzgalomra akartak és akarnak épülni a szerzetesrendek, erre hivatkoznak a nőtlenségi fogadalmat kívánó, papságra vonatkozó kánonjogi tételek. (1041/3). A „ki a keresztény?” - kérdésre a legközérthetőbb válasz: „Aki magáénak vallja Jézus személyét és ügyét.” (H. Küng). Kifejti tételét: „Aki a mai világban is Jézus Krisztust követi, úgy, hogy olyan igaz emberként él, cselekszik, szenved és hal meg, akit jóban, rosszban, életében és halálában mindig Isten hordoz a tenyerén.” (Küng: Ki a keresztény 3.). A radikális Jézust követést kifejtő Bulányi György Schp a Jézussal való lét-, magatartás- és sorsazonosságot fogalmazza meg (Merre menjek? 99-100.o). Világos és egy irányú biztatás: a jézusi tájékozódású ember a Mester mindenben való követésére teszi rá az életét. A tények azonban elgondolkozásra késztetnek. Az élet, vagyis a jézusi eszmény megvalósításának mindennapi igyekezete, az élet földi kibontakozásának életformái, az ember karaktere, kora, kultúrája sok 59 esetben eltér Jézus konkrét, személyes életalakításától. Most nem az ember szóval, tettel és mulasztással elkövethető bűneiről beszélünk. A Jézus Istenének tetszeni akaró életalakításokról van szó! Az evangéliumok és a szent hagyomány Jézustól, Jézusról megőrzött értékszemléletnek megvalósítása a téma. Az alapító, az elindító, a szóban és tettben, összemberiség léptékben nézve is egyedül állóan, kiemelkedően példamutató Názáreti Jézus, hogyan realizálódik azok életében, akik családosak, munkaviszonyban élnek, lebetegednek és megöregszenek és számtalan emberi korláttal küzdve igyekeznek Isten Országát megjelenítésére a földön?

1./ Jézus egyénisége, karaktere leírható. Megnyilatkozásaiban ott a gyengeség és ott a gorombaság: a kiszolgáltatott és sodródó embereken „megesett a szíve”, máskor pedig igencsak leszidja környezetét, a „gonosz és hűtlen” nemzedéket (Máté 12,39). Hol prófétai keménységgel realista, hol könnyekre fakadó, elérzékenyülő ember. Hol rendre utasító (Péter), hol magához ölelő (János). Voltak, akik érzelmileg baráti közelségben voltak vele (Lázárék). Voltak, akiket nehezen viselt el, „meddig tűrjelek titeket”, mármint pont egy segítséget kérő társaságot, az epilepsziás fiú körülíket (Márk 9,14). Érzelmekben sokszor olyan volt, mint egy *szangvinikus* ember: jó kedvű (falánk és borissza), magabiztos szóban és tettekben, igazi társasági ember, aki kapcsolatépítésekben hirdeti tanítását. Jellemző volt reá a *kolerikus* karakter megfontoltsága is: erős temperamentum, vezető jellem, aki köré gyűlnek az emberek (nem csak haszon reményében), célra törő és

önálló, aki a maga meggyőződését tartja a legjobbnak, robbanékony, aki nem fojtja el indulatait, ugyanakkor szeret egyedül is lenni, elvonulni. *Flegmatikus* tulajdonságok is felismerhetőek: kedves társalgó (szamáriai asszony), szimpatikusan nyitott (meghívja az érdeklődő fiúkat lakására), teher alatt nő a személyisége, gondolati és praktikus dolgokban (tömegpasztorációtól a kisközösség felé). Érzelmei sosem meddők, mindig valamilyen tett fakad belőlük. Bedühödik és gyógyít (Márk 1,41), kifakad és oktatásba csap át (Márk 7,18), sajnálkozásból kenyér és hal elosztás lesz (Márk 8,2). A *melankólikus* alkat tulajdonságai is felismerhetőek nála. Zárkóztan elvonul, mikor alaposan meg kell fontolnia, át kell imádkoznia valamit (tanítványok kiválasztása, királlyá választási kísértés után). Érdekes, hogy nem szorgalmazza a közösségi imát, úgy kell kikönyörögni tőle a Miatyánkot. Befelé fordulása célirányos, a küldetése jobb teljesítéséért van („40 napos” elvonulása). Nem érdeklő csak az, ami küldetéséhez tartozik („Mit használnak az embernek, ha...”). Nem megalkuvó, még akkor sem, ha konfliktusait csökkentené vele (szombati provokatív gyógyításai). Drámaian hűséges elveihez (Getszamani kerti öröklődése). Személyisége Indiában a szanjaszi (vándorprédikátor), guru (természetfölötti bölcs) és a jogi (titokzatos erők birtokosa) egy személyben meglévő csodája. Íme, akit követnünk kellene.

Ahány ember, annyi egyéniség (individuum). Mint az újjlenyomataink. Egymásra figyelő és egymástól tanulni akaró lehetőségeinket meghatározza a magunk adottságainak csokra. Jézust követni akarásra is igaz ez. Majmolás? Utánzás? Követés? *Majmolás* az, ami szolgálai utánzást, érzelmi és felületes követni akarást jelent. Személyes megfontolás nélküli odakapaszkodás, sodródás és ebből fakadó felelősség áthárítás. A Jézusra, a kultusz eszközeivel figyelő, és őt újra megjeleníteni akaró lelkeségek számosan így imádják a Názáretit, aki megváltott, aki üdvözít, aki megold helyettem is lényeges dolgokat. *Utánzás* az, ami a gyermek személyiségfejlődésének döntő tényezője. Eltanul magatartásokat, elles szokásokat, átvesz megoldásokat. Ez az életének meghatározó fejlődési folyamata. Személyisége alakulásával választ, dönt, hogy mit, mikor, hogyan és mennyire vesz át valamit másoktól. Jézust utánzó jelenségek nem Jézus karakterére vonatkoznak.

Gyakorlatiasak, mert egy adott élethelyzetre, mely Jézus életében is volt, alkalmazza azt, amit a Mester is alkalmazott. Az „utánozás nem csak majom szokás”, hanem fontos és praktikus emberi szokás is. A *követés* a Jézus nyomában járást, tetteinek utánzását, megfontoltan való beépítését jelenti a követő életébe. Példaképként feltekint Jézusra. Amiben tudja követi, amiben nem, azt lelkeségével megmagyarázza: bűnös vagyok, gyenge vagyok, véges ember vagyok... A követésbeli hiányosságok legegyszerűbb menekülési útja, hogy Jézust istenként tisztelve elhangzik: „hát neki

sikerült, hiszen Isten Fia volt”. Nem lenne tisztább beszéd, ha tudomásul vennénk, hogy Jézus személyisége nem koppintható le egy az egyben? A tisztelet és szeretet reális kifejezése minden Jézushoz igazodni akaró ember életében az lehetne igazán kifejező, hogy Jézus értékszéméletét alapként használva (Igazság), személyisége példáit ismerve és figyelve (Út)), kialakítja mindenki a maga egyénisége szerinti életvitelét (Élet).

2./ Közösségépítés. Jézus tartalmi örökségének tekintjük a szeretet fogalmának adásra, szolgálatra és békességteremtésre való küldetését. Formai örökségének tekinthetjük a kisközösséget, az egy családi asztal körül leültethető létszámú emberek társaságát. Igen, de Jézus nem ilyen meghatározható kapcsolat-rendszerben élt. Próbált koncentrikus körökben gondolkodni és működni, Izrael házának elveszett juhaihoz fordult elsősorban. Sikertelenségei és a kapcsolataiból adódó sokféle nyitott ember hatásai rugalmasságot hoztak pasztorációjába. Tanítványi köréről tudjuk, hogy az izraeli küldetés jelképének is tekinthető „tizenkettő” az a kör, akik együtt „vándoroltak” vele. A „hetvenkettő” tág köre inkább szimbolikus, az emberiség teljességére utaló héber megfogalmazás. Jézus vándortanítói életformájában vándortanítványi kör lett a jellemző. Olyan „kommuna” volt, tartós élet-, és vagyonszövetség nélkül, mely nem állította elő az élet anyagi feltételeit, nem rendelkezett érdemi közös vagyonnal, „csak” sülve-főve együtt voltak bizonyos ideig. Nem ültek, heveredtek mindig egy asztalhoz, legfeljebb vendégségben. Leheveredtek ott, ahol éppen voltak, Getszemáni és egyéb kertekben, ott, ahol befogadták őket. Olyan kisközösség volt ez, melyen túl is voltak jelentős tanítványi kapcsolatai Jézusnak. Voltak igen jó barátai, kikkel nincs kisközösségben (Lázárék), voltak jó módúak és vezető rétegbeliek is (Arimateai József, leprás Simon, utolsó vacsora helyszínének tulajdonosa...). Tanítványi körébe tartoznak nők (!), akik „lábaihoz ülve” rendszeres hallgatói voltak. Jézus ugyanis személyekben gondolkodott és így is működött. Tanítványai a Mester végleges eltávozásával még együtt működnek egy darabig, de hamarosan szétszóródnak és csak a hagyomány őrzött meg legendákat, történeteket arról, hogy merre is jártak és mit is csináltak, mi lett a sorsuk. Akkor hol itt a kisközösségi formai örökség? Itt, bennünk és közöttünk. A tartalom és a küldetés szükségszerűen kiforrta ezt a formát. A jézusi tájékozódás hatékony eszköze a személyességre épülő kapcsolat. Ma, ebben a diabolizáló (szétdobáló) világban ez különösen fontos számunkra. Bulányi atyánk mindig nehezményezte, hogy csak összejáró és nem kommunális közösségben élünk. Igen, mi összejárunk, rendszeresen, meghatározott céllal. Jézus pedig, humorosan fogalmazva, mászkáló közösségben élt. Jézus tekintélye egyértelmű a maga körében, Mester volt, aki

fiacskáimnak is mondta tanítványait. Úrnak is mondták övéi is, hiszen komoly elvárásai voltak és számon is kérte azokat, mint a személyes elgondolkozást (tisztá és tisztátalan), megértésre törekvést („kenyérszaporítás”), a tapasztalatra épülő bizalmat (vihar). Próbaútra küld és kiértékel. Meghatározó karizmatikus vezető. Közöttünk a vezető is megvárja, amíg a közösségben rá kerül a sor és akkor szól. Közöttünk nem elvárások, hanem illemszabályok vannak, hogy mindenki megélhesse személyes szabadságának és döntésének felelősségét és örömét. Az evangéliumokban a „tanítvány” fogalma 234-szer, az „Isten Országá” 126-szor szerepel Jézus ajkán, mint számára a legfontosabb fogalmak. Mi Jézus tanítványának szeretnénk tudni magunkat és nem a közösségvezetők tanítványainak. Humorosan szólva: Bandi közössége nem banditák, Náci közössége nem nácik. Az Ország építése, mint eszmény van bennünk és életünk ennek szerény részecskéit tudja csak felmutatni. Ennyi jóra törekvő, időt, energiát, javakat erre így, és ennyit áldozó embertől csak ennyi telik. Ilyen az ember... Az évtizedek folyamán mutatkozó tények szerénnyé fogalmazzák bennünk küldetésünk evilági hatékonyságának lehetőségét. Világmegváltó, emberiséget megtérítő tervek, álmok az „első szerelem” szülőttei. A realitások az évek során inkább kitartásra, hűséges igyekezetre készítetnek. A megélés határai, korlátai mégsem jelenthetnek belefáradó feladást. Az immanens remény célparacs, mely a törekvés irányát jelenti. A mi törekvésünk, igyekezetünk teljesítési parancs, mely a mindennapokban való elvszerű helytállást jelenti. Hatékonyságunk felettébb hasonlít Jézuséhoz, aki bizony minden volt, csak sikeres mozgalmi alapító nem. A vele való közösségvállalásunk megerősíthet abban, hogy Jézus Országá a mi Országunk is, és nem ebből a világból való.

3./ Gyógyítások, csodák. Bizonyára nem vagyok egyedül azzal a kérdéssel, hogy a keresztény történelemben annyi Jézust követni akaró, jóra törekvő és gyümölcsöt is hozó ember élt, és ezek mindegyike, vagy legalábbis többsége, miért nem tudott „csodás” dolgokat tenni gyógyításban, segítségben? Jézus terapeuta is volt. Előtte is, az életében és utána is számos terapeuta élt és működött. Ki ne gondolna tisztelettel a görög gyógyászat nagyjaira, Hérakleidészre, Hippokratészre, Gorgiászra, Demokritoszra? A kínai Cho Chiju Kei (Kr. u. 200), Galénosz a római császárság (Kr. u. 130-) híressége és a modern orvostudomány számtalan egyénisége milyen hősiesség küzdelmet folytatott és folytat egészségünkért. Ezek sorában lenne Jézus? Nem. A Jézushoz közelebb álló biblikus egyéniségekre gondolva megállapíthatjuk, hogy mindig Isten (Jahve) az, aki gyógyít. Az ember eszköz ebben. (2Móz 15,26; Ozeás 6,1). Ima, bűnbánat, megtérés a gyógyulás előfeltétele (Jer 3,22; Oz 14,5). A próféta a leghatékonyabb eszköz (2Kir 20,5), Ezekiel, Zakariás, Izaiás (Iz 6,7) és a többiek is végbevitték rendkívüli tetteket, de mindig annak tudatában, hogy

Isten teszi azokat általuk. A majdani messiás egyik őt igazoló ismérve a csodás gyógyítások (Iz 6,7) lesznek. Ez az erős meggyőződés bizonyára belejátszik abba, hogy Jézus terapikus tetteit annak megfelelően hagyományozták át, hogy azokkal is messiási mivoltát igazolják. Ezek szerint nincs is mit problémáznunk azon, hogy miért nem tudunk mi is ilyen rendkívüli jótetteket csinálni. Nem mi vagyunk a messiások. Csakhogy az újszövetségi anyagok és az ősegyház kezdeti gyakorlata mást mutat. Ilyen és olyan csodajelek fogják kísérni a tanítványokat, konkrét gyógyításokat is igyekeznek leírni. Vagyis úgy látszik, hogy folytatni akarják a jézusi gyakorlatot. Ez azonban hamarosan elsorvad. Megmarad az olajjal megkenés terapikus gesztusa (betegek kenete). Megmarad a bizonyító csoda hite, pl. a szentté avatások során Isten igazolható csodajellel kell, hogy hitelesítse az adott személy Istennek tetsző életét, halála utáni üdvösségét. Az újszövetségi hagyományban tehát folytatódik az Ószövetségben vallott „Isten teszi általunk” elve. Lehetséges, hogy Jézus gyógyító „csodái” nem követendők és nem követhetők? Aki csodabizonyítékban gondolkozik, annak azért nem; aki ezeket legendaképződményeknek gondolja, annak azért nem. Nem tudom követni Jézust, mint csodás terapeutát. Magyarzatokat tudok mondani. Ezekben sokat segít, ha Jézus „csodáit” inkább sajátosan ránk hagyományozott eseményeknek gondolom. Mára a terápiáknak számtalan formáját ismerhetjük és gyakorolhatjuk: művészetterápia, pszichoterápia, állati terápia, foglalkozási terápia... Keleti misztikák nyugatiasított változatainak is virágkorát éljük. Az ember segíteni akar a bajokon, és ha ehhez még jó megélhetés is társul, akkor miért ne? Jézus, az ingyenesen gyógyító, abban követendő számomra, hogy a jótetteknek ingyeneseknek illik lenniük. Másik fontos irányulás, hogy Jézus Istenének földi megjelenítése a Jézust követők élete révén realizálódik. Minél közelebb áll hozzám a történeti Jézus személye, annál inkább átélhetem a vele való együttműködés küldetését, hiszen mindannyian Jézus Istenének Országát akarjuk megjeleníteni. Az ő Istene nem a kiváltságokra építő, nem a csodás varázslatokat általunk is produkáló Isten. Hálás vagyok, hogy nem csodás terapeutaként kell élnem ahhoz, hogy hitelesen élhessek. Mennyi eltévelyedéstől ment meg ez! Amint Jézus királlyá koronázási veszélye is a népszerű, karizmatikus Jézusnak szólt, mint politikai hatalmi kísértés. A csodatevés különlegességének emberi pózai, az egyéni népszerűség személyiségtorzító hatásai, mind-mind egy olyan istenképre épülnének, amely idegen Jézustól. A követés annyit jelent, hogy nekem kell Jézus arcát (értékrendjét) megjelenítenem a földön.

4./ Házasság, család, rokonság, Jézusra figyelve. Jelen ismereteink szerint Jézus nem házasodott meg, nem voltak gyermekei, rokoni kapcsolatait nem vette figyelembe, csak akkor, ha követője lett közülük valaki. Nem tudunk betegségeiről, nem öregedett meg, az

évtizedek során nem sokat változtak emberi kapcsolatai, melyek rajta is változtattak volna. Az ő életalakításának konkrét megnyilvánulásaiban nem tudom követni. Megkérdezhetem, hogy ebben, vagy abban a helyzetben mit mondott, cselekedett volna. A válasz a bennem kialakult Jézus-kép alapján születik meg bennem és általam. Elgondolkodom, hogy a 12 éves Jézus templomi elkeveredésének helyzetében felelős szülőként meghatódtam volna-e a fiú öntudatos kioktató szövegén? Vagy inkább fülön fogtam volna? Felnövekedve Jézus nem mondható nazirnak a szó ószövetségi értelmében (vö. 4Moz.6,1-). A dogmatikák értelmében semmi különössé nem tette magát, de olyan jelenség volt az emberiség ismert történelmében, mely egyedül álló. Egyetemesen emberi érvényességű tanítása és példája még a rá hivatkozó vallások behatároló sajátosságai ellenére is nyilvánvaló. Mind emellett ki kell mondanom, hogy életalakítása számomra konkrétságában nem követhető. A nőtlensége, a házasság nélküli életformája az ő sajátos küldetésstudatának következménye. Karizmatikus egyéniség, szent „EGY-ügyű” elkötelezettséggel. Valakik képesek erre, valakik képessé válhatnak erre. Elgondolkodtató Mária Magdolnával való kapcsolata, miként szt. Ferenc szt. Klárához való viszonya is. Az én döntésem, a hitvestársi kapcsolat melletti döntés volt. Ez az emberiség többségének döntése, a természetes Istennek tetszeni akaró élet melletti döntés, mely a Teremtőtől belénk ojtott lét- és fajfenntartási ösztönre épül. A rendkívüli és a rendes életalakítás nem egymással szemben kell, hogy álljon, hanem egymásra kell hogy épüljön. A minőségi hitvestársi kapcsolatban sajátosan megélhetőek a jézusi elvek. A cölibátushoz kapcsolni az áldozópapság szentségét és ezzel kialakítani két egymást kizáró szentséget (papság és házasság) a katolikus jelenlegi gyakorlatban, hát ez finoman fogalmazva is jézusidegen. Jézus elindított valamit, megalapozott valamit, amit ő Isten Országának mondott már itt a földön is. Mi, követői, meg kell, hogy éljük ezt az alapítói értéket. Alapító és megélők találkoznak. Organikus egységben kell lenniük. A szőlőtő és a termésre hivatott vesszők egymás nélkül értéktelenek. A vesszők nélküli tőke szép száraz dísz lehet a falon, a vesszők venyigeként eléghetnek az élet sütőgető haszonelvőségében. Gyermekekomban mifelénk, a tanyán, minden háznál kellett lennie szőlőnek: a nyomorúság elleni tiltakozásul (ünnepi borital), a gazda minőségi gazdálkodásának jeléül. A vesszők termésre voltak metszve (kacs a felesleges oldalhajtás), a tőkék takarással, trágyázással, kapálással, tisztítással kaptak kezelést. Felismerhetőek Jézus életében a mennyei Atya tőke gondozásai. Felismerhetőnek kell lenniük a vesszők önnevelési igyekezetei. Nem a tőkét követem, de belőle élek. Nem a tőkét utánzom, hanem a magam lelkiismerete és lehetőségeim szerint döntök és cselekszem. Tény, hogy a termés tőke-azonos: az otellóról nem terem

muskotály. Felelősségem át nem ruházható. Az alapítóval való harmóniában levés létkérdés.

5./ Megélhetés. Valamiből élni is kell ezen a földön. Jézus is élt, anélkül, hogy foglalkozását folytatta volna, anélkül, hogy bérből, fizetésből, vagy valamiféle honoráriumból oldotta volna meg. Mint terapeuta, ingyen gyógyított. Mint rabbi, ingyen tanított. Mint vándortanító adományokból tartotta fenn magát. Jó, hogy akkor is volt valakikben adományozó lelkiület, amint ezt a jómódú hivatalnok, Kuza feleségének példája mutatja. Zsuzsanna és még néhány hölgy anyagilag támogatta Jézust és a mozgalmát. Ezek elfogadásának természetes alapja, hogy „megérdemli a munkás a maga bérét”. Vándortanítónak is van otthona, Názáretben, később Kafarnaumban. A legtöbb időt a Genézreti tónál és Kafarnaumban töltik. Miből él? Valószínűleg adományokból. Erre a részletes választ nem hagyományozták ránk. Tény, hogy sajátos élete nem az én, nem az átlagember élete. Mi építkezünk, lakást veszünk, bérlünk, vagyis otthont teremtünk. Munkával, pénzzel, kaláka segítségekkel. A mindennapi kenyeret alapvetően nem adományokból, hanem fizetésből, az anyagiakkal való törődésből teremtjük elő. Olyan döntéseket, olyan hibázási lehetőségeket is jelentenek ezek, melyek Jézus életében nem voltak. Nem tudok ellesni tőle konkrétumokat. Eltanulni viszont tudok alapelveket, melyek az anyagiakat is helyükre teszik (ne aggodalmaskodjatok, mammont ne szolgáljátok). Az alapító irányt mutat, a megélő megvalósít. Tény, hogy az élet komoly idő és energia igényű vállalkozás. Jézusnak nem kellett idő- és pénzszámolást végeznie, hogy tartsa magát az elveihez. Nekünk időnként kell. Neki nem kellett lelkiismeretvizsgálattal rendbe tenni bűneit, melyek a helytelen magatartásból adódtak volna a gondban levések miatt. Még annyi idő sem adatott neki itt a földön, hogy nagyokat hibázhasson. Az „első szerelem” lendületével vette az akadályokat. Miként a magunk módján mi is a kezdetek kezdetén. Akik viszont önmagukon kívüli emberi kapcsolatokra egzisztenciálisan is elköteleződnek, azoknak bizony biztosítani kell szeretteik, családjuk megélhetését. Állapotbeli kötelesség teljesítése az együtt élés alapja. Ez lét-kérdés és számos bűnre is vezető alkalom. A természetes életforma sokkal összetettebb, mint egy karizmatikus életvitel. Amikor a papi nőtlenség helyett a házasság és a nagycsalád mellett döntöttem, átélhettem, hogy sok szempontból a nehezebbet választottam. Ez nem önsajnálati sóhajtozás, hanem egzisztenciális és küldetéselteljesítési valóság, idő, pénz, energiagazdálkodási tény. A megélhetés szükségszerűen kiszolgáltatottá is tesz, akkor is, ha a munkaköri leírás aláírása előtt szabadon (szabadon?) dönthetek. Jézustól megtanulhatom, hogy mi végre vagyok a világon. Az élet pedig megtanít arra, hogy hogyan éljem meg jézusian azt, amiért megszülettem.

Milyen jó lett volna, ha Jézus is alkalmazott volna valakit, aki leírja a dolgokat, mint Pál Lukácsot, Péter Márkot. Jó lett volna? Lehetséges, hogy Jézusnak elege volt a zsidó 365 parancsos és tiltásos összeállításból is. Lehet, hogy az iszlám mindenre kiterjedő szabályozási formája, a saría jellegű szabályozó írás elkészíttetése sem merült fel benne? Valószínű, hogy inkább ránk akarta bízni a személyes kutatás, belátás és döntés feladatát. Amit az ősegyház a Szentlélek munkálkodásának mondott: „Úgy tetszett a Szentléleknek és nekünk...” (Apcsel 15,28). Vagyis amiben egyet értettek, az Isten Lelke szerinti volt. Akkor is, ha nem volt betartható a döntésük (jeruzsálemi zsinat). Bizony sokszor gondoltam ezekre, mikor vizsgáznom kellett talpraesettségből, hogy mi az, ami még megengedhető, mi az, ami huncutság, mi minősül betyárságnak és mi az, ami már gazemberség. Tamaszként adatott a jézusi tájékozódású testvérbarátok köre, kik hasonló kihívásokra maguk is jó választ kerestek. Így volt, van és lesz velünk is a Lélek. Jézusi tájékozódású életünkben egymás bölcsességére és irgalmára szorulunk.

Felhasznált szakirodalom:

Kempis Tamás: Krisztus követése Ecclesia 1976.

Hans Küng: Ki a kersztény? Verlag Eola 1975.

Bulányi György: Merre menjek? Bokorliget 1995.

Gromon András: Isten országa rajtatok áll, vagy bukik.

Elpidia 2016 Gromon András: Ki dobja az első követ?

Elpidia 1999

Hanna Wolf: Jézus a férfi. Érted Vagyok 2018

Hanna Wolf: Az egyetemes Jézus. Elpidia 1997

Nyíri Tamás: Ki ez az ember? Szt István Társulat 1976 A

Ibert Nolan: A kereszténység előtti Jézus Pantheon 1996.

BULÁNYI GYÖRGY

ERZSIKE...

Még a nyáron történt. Erzsike a telefonba azt mondta, hogy a hűségről beszéljek ezüstlakodalmukon. Jó - mondtam -, arról fogok. Hát ez volt az ünnepi szentbeszéd:

Tíz éve Budaváriban megkeresett egy férfi. Sohse láttam. Megkérdezte, hogy én vagyok-e Páter Bulányi? Mondom, hogy igen. Erre beszélni kezd. Egy másfél órát egyfolytában. Elmondja, hogy egy régi, szegedi tanítványom lányát vette el, Agit. Szerette, négy gyereke van tőle. Ma is nagyra becsüli. De találkozott ifjúsága nagy szerelmével, akit akkor nem tudott elvenni, Évával. És Éva most szabad, és nincs több olyan, mint Éva.

Amikor levegőt vesz, én is megszólalok. Így: tudomásul veszem, hogy Éva a legcsudálatosabb nő a világon, aki van, de Éva sem az Isten. Ennek most az ellenkezőjét érzi. De eljön az idő, amikor majd megérti,

hogy Éva ugyanúgy nem a végtelen Isten, mint ahogy tudja ezt most Ágíról. S akkor mit csinál majd? Keres egy harmadikat?

Más. Egy barátom hazalátogat Nyugatról. Hárman ülünk egy vendéglőben, öregurak, s beszélgetünk. Egyikük mondja: „mert, ha az ember hisz...”. Megállítom: miben? Elgondolkodik, aztán válaszol: "Te, mindenki ugyanabban hisz. Abban, hogy jónak kell lenni."

Már itt is vagyunk az első olvasmányánál, Jeremiásnál. "Loptok, gyilkoltok, házasságot törtök, hamisan esküdtök..." Hozzátehetjük: váltok. Nincs statisztika róla, de féltő, hogy a templomi házasságok ugyanolyan arányban mennek tönkre és szét, mint a csak anyakönyvvezető előtt megkötöttek. Mit mond Jeremiás? "Az Úr temploma, az Úr temploma, az Úr temploma itt van velünk." Isten a szívünkbe írta törvényét, s akármiféle templom, zsidó vagy katolikus, csak akkor kedves neki, ha törvényét megtartjuk.

Saint-Exupérie írja valahol a házasságról: Nem egymásra, de egy irányba kell nézniök. Nincs olyan, hogy jó vagyok hozzád, de a többi ember már nem érdekel. Az Isten Országáa hasonlít ahhoz az emberhez, aki jó magot vetett a földjébe, aztán felütötte a fejét a konkoly. Akarod, hogy elmenjünk és kigyomláljuk? Nem! Hagyjátok, hogy felnőjön az aratásig. Az embernek nem az a dolga, hogy irtson.

Mi az ember dolga? Megérteni az Istent. Tenni azt, amit Isten akar. Mit akar? Isten Országát a földön. Amíg ezt akarjátok, megél és növekedik benne a Széplaki család is. Ha csak magatokért, a három gyerekért vagytok gondban, nem segít az Úr temploma sem.

A Finta nagymamával együtt dolgoztam a Medimpex pincéjében: ő, az export-csomagoló és én, a szállítómunkás. Ott ismertem meg Erzsikét, amikor az iskolából bejött édesanyjához. Aztán Bandi bácsi Keresztúrról Pécelre csalta-vonzotta a Finta gyerekeket. Aztán bekerültek a Bokor vérkeringésébe, és István és Erzsike benne egymásra találtak. Közel negyven esztendő má e történet.

Lesz-e folytatása ennek a Bokor-történetnek, ezen fordul ennek a családnak a története. Most azért vagyunk itt, hogy megköszönjük a múltat, s imádkozzunk a jövőért. Amíg érteni akarjátok Jézus szándékait, addig a két történet egymást fogja segíteni. Az Isten Országáa nem él meg a Széplaki család nélkül. S e család sem az Isten Országáa nélkül.

Hogy mi mindent fog Isten kívánni tőletek a következő negyedszázadban, én már meg nem mondhatom. De biztos, hogy a Jézustól lerakott alapokon tud csak tovább élni és virágozni az, amit ezeken az alapokon kezdtetek el. Mondjam a jól ismert leckét? Mondom.

Ne akarjátok nagyok lenni, hanem csak egymást szolgálni. Kiiktatni a család életéből mindenféle parancsolgatást, helyette egymással mindent szépen

megbeszélni, hiszen mind tudjátok, hogy jónak lenni - ez az Isten akarata.

A szelídek fogják örökölni a földet, nem a konkolyt kitépők. El nem vesztegetni a nagy örökséget, amelyért az apák nemzedéke gyalázatot és börtönt szenvedett. El kell felejtetni több mint másfélezer esztendőt, amely alatt kereszt és kard megáruulhatott egy gyékényen. Mindannyian Isten gyermekei vagyunk, nem ölhetjük egymást.

S végül, ami itt és most, a neoliberalizmus idején, a legfontosabb: az Isten országa hasonló a szőlősgazdához, aki mindenkit elhív szőlejébe, s mindenkinek egy dénárt fizet. Mindenkinek, és egy dénár, nem több. A szegényeké az Isten Országáa, s a gazdag ifjú - ha szomorúan, ha nem szomorúan - távozik belőle.

Az Isten Országáa az adás-törvény világa. Az előttetek levő negyedszázadban - az aranylakodalmilag - még meg kell mutatnotok azt a Bokrot, amely nagyobb csuda lesz, mint amit eddig tudtunk mutatni a világnak. Az osztozás világát, amelyben nem mond senki semmit sem a magáénak, mert mindenük közös. Úgy, ahogy a feltámadás után Jeruzsálemben megvalósult.

A hűség az Isten világának a virága. Abban kell tovább virágoznia, István és Erzsike, a ti hűségteknek is.

Amen.

2000. szeptember 12.

HABOS LÁSZLÓ

VERSEK

néha...

néha amikor megáll a szekér
csendben odaállnék eléd
néha bizony nagyon nehéz
kérdéseket kiáltanék feléd
néha érthetetlen válaszod elér
de behalkul a csend hangjába
néha az érthető szó is elég
az esti gyertyalángban

***

mert nincsen

a magasból is látja
kiszemelt áldozatát
a fehér sas
a fenséges madár
és az Isten
én hegynek tetejéről sem
talán
mert nekem nincsen

***